

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra právních dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Komparace francouzských protektorátů Tunisko a Maroko

Zpracoval: Ondřej Rada

Vedoucí diplomové práce: JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.

Plzeň 2022

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Ondřej RADA**
Osobní číslo: **R17M0259P**
Studijní program: **M6805 Právo a právní věda**
Studijní obor: **Právo**
Téma práce: **Komparace francouzských protektorátů Tunisko a Maroko**
Zadávající katedra: **Katedra právních dějin**

Zásady pro vypracování

- 1) Úvod
- 2) Prvorepublikové pojetí protektorátu z pohledu mezinárodního práva veřejného
- 3) Vznik a vývoj francouzského protektorátu Tunisko
- 4) Vznik a vývoj francouzského protektorátu Maroko
- 5) Výkon francouzské moci v protektorátech
- 6) Porovnání francouzských protektorátů s Protektorátem Čechy a Morava
- 7) Rozpad francouzských protektorátů
- 8) Závěr

Rozsah diplomové práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

BALÍK, S. Bardská smlouva a okolnosti vzniku francouzského protektorátu v Tunisku. Olomouc, 2010. PŘEDNÁŠKA.
PERKINS, Kenneth. A History of Modern Tunisia. 2014. New York: Cambridge University Press, 2014. ISBN 978-1-107-02407-6, 306 stran.
MILLER, S. A History of Modern Morocco. Cambridge University Press, 2013. ISBN 978-0-521-00899-0, 294 stran.
Bardská smlouva z roku 1881
Smlouva z Fezu z roku 1912
Výnos o zřízení Protektorátu Čechy a Morava z roku 1939 zveřejněn ve Sbírce zákonů pod č. 75/1939
VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. ISBN 978-80-7380-575-3, 696 stran.

Vedoucí diplomové práce: **JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.**
Fakulta právnická

Datum zadání diplomové práce: **29. března 2021**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2022**

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně, a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

Plzeň, březen 2022

Ondřej Rada

Poděkování

Rád bych tímto poděkoval především mému vedoucímu diplomové práce panu JUDr. et PhDr. Stanislavu Balíkovi, Ph.D. za to, že jsem pod jeho vedením mohl psát mnou individuálně vybrané téma a za jeho veškerou pomoc při jeho zpracování. Dále mé rodině za poskytnutí podmínek pro psaní diplomové práci, ale i za podporu po celou dobu studia. Poděkování také patří lidem z mé práce, kteří mi poskytli během prací studijní volno a přátelům, kteří mi poskytli cennou službu ve formě zpětné vazby.

OBSAH

ÚVOD	1
1 Prvorepublikové pojetí protektorátu z pohledu mezinárodního práva veřejného	3
1.1 Prvorepublikové pojetí v ČSR	3
1.2 Specifika polského pojetí protektorátu	6
2 Vznik a vývoj francouzského protektorátu v Tunisku	7
2.1 Důvody zvolení formy protektorátu	7
2.1.1 Bardská smlouva	10
2.1.1.1 Přijetí Bardské smlouvy u veřejnosti	12
2.2 Počátky kolonizace	15
2.2.1 Marská Konvence	17
2.3 Období první světové války a její následky	18
3 Vznik a vývoj francouzského protektorátu v Maroku	20
3.1 Před ustanovením protektorátu	20
3.2 Smlouva z Fezu a dělení moci	22
3.3 Počátky kolonizace	24
3.4 Období před druhou světovou válkou	26
4 Výkon francouzské moci v protektorátech	28
4.1 Francouzské Tunisko	28
4.2 Francouzské Maroko	32
5 Porovnání francouzských protektorátů s Protektorátem Čechy a Morava	36
5.1 Počátky výkonu moci v Protektorátu Čechy a Morava	36
5.2 Výnos o zřízení Protektorátu Čechy a Morava	38
6 Rozpad francouzských protektorátů	42
6.1 Cesta k nezávislosti Tuniska	42
6.2 Cesta k nezávislosti Maroka	48
6.3 Srovnání rozpadu protektorátů	52
7 ZÁVĚR	54
RESUMÉ	58
SEZNAM ZDROJŮ	59

ÚVOD

Francouzské protektoráty v Tunisku a Maroku jsou důležitými milníky historie, a to jak té evropské, tak i té africké. Samotná přítomnost Francouzů na území Afriky se datuje již k dobám vládnutí Karla Velikého. Největší koloniální rozvoj však přišel až s francouzskou invazí do Alžírsku v roce 1830 následovanou zabráním území Tuniska a Maroka v dekáдах před první světovou válkou. U obou později podrobených protektorátů se nepochybně jedná o velice rozsáhlou oblast historie, která po dlouhé období utvářela osudy jak podrobených obyvatel těchto území, tak i sousedních států, které se Francií mohly při vykonávání protektorátní moci inspirovat.

Samotným tématem diplomové práce je komparace francouzských protektorátů v Tunisku a Maroku, jako významných protektorátů, které značně ovlivnily taktéž Protektorát Čechy a Morava. V první kapitole se pokusím stručně nahlédnout na pojem protektorátu z hlediska prvorepublikového mezinárodního práva veřejného, a to i se zřetelem na specifika některých protektorátních zřízení dle soudobé polské právní nauky.

V druhé kapitole se pokusím nastínit vznik, a především pak raný vývoj Francouzského protektorátu Tunisko, a to zejména s ohledem na Bardskou smlouvu, která byla v historii přijata různými způsoby, a to jak na straně Francie, tak i z vůle třetích států. Z francouzských knih a dobového tisku se následně pokusím o co možná nejpřesnější vystižení atmosféry, která přijetí Bardské smlouvy v protektorátní mocnosti provázela a následně stručně nastíním postupné etapy, které již v složitých počátcích ovlivnily pozdější fungování protektorátního aparátu.

Pro lepší uchopení rozdílného vývojového procesu se budu následně věnovat stručně vzniku a utváření Francouzského Maroka, které mělo vzhledem k nadvládě stejného státu, který aplikoval již osvědčené postupy často podobný základ, ovšem mnohdy odlišné situace a průběhy událostí vzhledem k různorodým podmínkám podrobených národů.

Ve čtvrté kapitole se budu věnovat samotnému výkonu francouzské moci v obou protektorátech, kdy se u každého z nich budu snažit o zdůraznění ojedinělých kroků a postavení samotných institucí, které formovaly odlišné

výsledky v procesu kolonizace států. V těchto třech kapitolách se budu věnovat z důvodu přílišné rozsáhlosti tématu zejména okupaci území za vlády prvních ministrů rezidentů.

Pátou a poměrně krátkou kapitolu věnuji komparaci francouzských protektorátů s Protektorátem Čechy a Morava, a to zejména s ohledem na inspiraci Francouzským Tuniskem při tvorbě Výnosu o zřízení Protektorátu Čechy a Morava.

Závěrem práce se i přes poměrně vzdálené období pokusím o zachycení fresky rozpadu protektorátů, a to především v kontextu osamostatňovacích tendencí obyvatelstva zejména ve 20. století v porovnání s panováním francouzské vlády.

Mezi hlavní cíle této diplomové práce patří zodpovězení těchto klíčových otázek:

- a) Který z protektorátů dosáhl větší úrovně kolonizace?
- b) Které rozdíly nejvíce ovlivnily fungování obou protektorátů?
- c) Jakým způsobem vládli Němci na území Protektorátu Čechy a Morava s ohledem na výnos, který vycházel z protektorátních smluv Francouzského Tuniska?

Tyto otázky jsou pro porovnání francouzského výkonu moci nesmírně důležité. Jejich zodpovězení možná bude patrné již v samotných kapitolách, odpovědi a stručné shrnutí skutečností, které byly zjištěny, však budou zmíněny v samotném závěru této práce.

Pro úplnost a osvětlení volby tématu snad nezbyvá než prozíravě dodat, že literatury, ať již odborné nebo laické, zabývající se francouzskými protektoráty a jejich specifiky se dá najít v současnosti v České republice mizivé procento. Byla by však nepochybně škoda opomíjet vývojovou linku našeho historického spojení a vystavovat na piedestalu pozornosti právnické obce převážně náš protektorát, jež by mohl bez Bardské smlouvy minimálně ve svém výnosu o zřízení vypadat právně zcela jinak.

Při zpracování práce budou využity metody komparace, analýzy a syntézy. Hypotézou mé práce je myšlenka, že výkon francouzské moci byl vystaven na podobném modelu a mezi jednotlivými protektoráty nebylo velkých rozdílů.

1 Prvorepublikové pojetí protektorátu z pohledu mezinárodního práva veřejného

1.1 Prvorepublikové pojetí v ČSR

Mezi nejznámější teoretiky zabývajícími se mezinárodním právem veřejným patřil v době tzv. první republiky profesor Antonín Hobza. Ten také přišel na tu dobu s nejucelenějším pojetím protektorátu jako institutu mezinárodního práva veřejného. Dle Hobzy se za institut protektorátu dal považovat vztah, kdy jeden stát byl závislý na jiném státu, případně také na vícero státech. Tato závislost byla podmíněna a akcentována především potřebou, ba i povinností ochrany chráněného státu. Záruka ochrany ze strany silnějšího státu byla ovšem vykoupěna získáním vlivu ochraňujícího státu nad územím státu chráněného, aniž by tím chráněný stát ztratil úplnou mezinárodní subjektivitu, mělo se tedy jednat pouze o omezení.

Samotné vymezení možnosti vykonávat vliv ve věcech zahraničních záležitostí státu chránícího nad státem chráněným bylo u protektorátů určeno smlouvami s různým obsahem. V některých případech stát chránící vedl celou zahraniční politiku státu chráněného. Stát chráněný tedy pozbyl práva vyslaneckého, jindy byl pod pouhou kontrolou. Důležitým poznatkem však je, že stát chráněný neměl být obvykle vázán smlouvami státu ochraňujícího. Stát chránící i stát ochraňovaný byl zásadně považován za zvláštní mezinárodní subjekt, na což navazuje i fakt, že občané obou států byli vůči sobě v postavení cizinců.¹

Některé smlouvy chráněného státu však byly přímo závislé na schválení od státu chránícího, jiné byly případně uzavírány přímo státem chránícím.

Pokud se měl vztah dvou států považovat za mezinárodní protektorát, předpokládalo se mezi těmito státy nutně uzavření protektorátní smlouvy. Od protektorátní smlouvy nešlo jednostranně odstoupit. Vždy se také jednalo o poměr, který byl čistě mezinárodní, vylučoval se poměr státoprávní. Historií ustálený poměr protektorátu, který by platil obecně však vůbec nebyl definován.

---

¹ HOBZA, A.: *Úvod do mezinárodního práva mírového, část I.* Praha (vlastním nákladem). 1933, s. 177 – 178.

Pojem protektorát v sobě v průběhu historie tedy zahrnoval obvykle velmi různorodé poměry.

Vznik nového protektorátu měl být notifikován třetím státům. V případě, že tyto státy neměly námitky, byl vznik protektorátu považován za mezinárodní uznání nově vzniklé situace. Když ovšem protektorát státy uznán nebyl, vázal pouze kontrahenty.²

Protektoráty taktéž měly své specifické právní i politické poměry. Ty se projevovaly i v samotném dělení dle území, obyvatelstva a případném rozlišení nad vykonáváním protektorátního vlivu, či obyčejné ochrany, která nezakládala protektorátní vztah, jak tomu bylo patrné například u vykonávání ochrany Společností národů na základě Versaillské smlouvy.³

Z hlediska dělení se daly označovat některé protektoráty jako **koloniální**. Ty se obvykle vyznačovaly tím, že byly v zámoří a moc byla vykonávána nad necivilizovanými zeměmi, případně kmeny, které často ještě nebyly organizovány ve státy. Tyto protektoráty obvykle sloužily primárně kolonizačním účelům a většinou vedly k okupaci.

Dalším typem protektorátů byly protektoráty **kolektivní**. Zde se jednalo o protekci nad státy civilizovanými. Tento výkon vlivu měl přispět k rovnováze mocností. Kolektivní protektorát býval v některých případech založen také jednostranným aktem velmocí při procesu utvoření nového a podřízeného státu.⁴

Pro příklad kolektivního protektorátu by se stačilo podívat do sousedního státu Polska. Právě pod kolektivním protektorátem se nacházela Krakovská aglomerace, a to na základě Vídeňského kongresu, kdy toto území bylo přiděleno pod ochranu Rakouska, Ruska a Pruska. Tento vztah byl v minulosti popsán také pod pojmem koimpérium. Později však byl Krakov za souhlasu dvou zbývajících států i přes protesty Francie a Spojeného království anektován Rakouskem.

Neméně zajímavým byl také **kvasiprotektorát**, který byl v podstatě založen na určité formě kontroly. Často se jednalo o kontrolu finanční. Jeden stát obvykle smluvně zaručil druhému státu výkon vlivu nad určitými záležitostmi, a tím se tedy

---

² HOBZA, A., *Úvod do mezinárodního práva mírového, část 1*, s. 178.

³ Tamtéž, s. 178.

⁴ Tamtéž, s. 178.

podrobil vlivu kontroly druhého státu. Tento poměr byl typický pro některé menší státy, převážně latinskoamerické, jako např. Kolumbie, které byly v takovémto poměru vůči Spojeným státům americkým.⁵

Z hlediska práva byla povaha protektorátu navíc sporná. Ve vztahu k polosuverenitě u něj totiž ani zdaleka nepanovala shoda názorů v právnické společnosti. Chráněné státy byly některými považovány za suverénní, jinými polosuverénní a mnozí se přikláněli k myšlence, že otázka těchto vztahových poměrů měla být řešena individuálně s ohledem na hlediska každého případu.

Co se týče vývoje, je také zajímavé, že zatímco polosuverenita znamenala v historii postupné uvolňování poměrů mezi dvěma státy, protektoráty jej naopak postupně utvrzovaly. Příkladem mohla být nepochybně Francie, která v průběhu posledních dekád 19. století a začátku 20. století ovládla Madagaskar, Tunis, Kambodžu, Tonkin, Anam a Maroko.⁶

Specifickou úpravu vztahu mělo Monacké knížectví s Francií. Francie totiž Monaku zaručila ochranu a Monako na oplátku nabídlo vykonávat v plné suverenitě moc se zájmy Francie. V případě vymření vládnoucí dynastie se mělo stát protektorátem Francie. Monako se i přes tuto dohodu považovalo za samostatný stát. Významnými protektoráty dále disponovaly např. Anglie, Rusko, Japonsko, Itálie, Spojené státy americké.

Pro pochopení mezinárodního protektorátu bylo vždy také nutné zásadně odlišit pojmy jako ochranná moc ve světle pouhých zájmových sfér.

Zde by se dalo pro osvětlení problematiky užít příkladu na polském městě Gdaňsk, kdy byla mezi Polskem a Gdaňskem uzavřena úmluva, která Gdaňsk pojala do celních hranic Polska. Toto umožnilo Polsku užívat veškeré dopravní tepny, úřady, technické zázemí a zaručilo rovnost s polskými občany. Polsko mělo dle dohody dokonce právo vybudovat další komunikační prostředky, zastupovat Gdaňsk navenek. V Gdaňsku bylo dále sídlo vrchního komisaře Společnosti národů, který rozhodoval spory vzniklé mezi Gdaňskem a Polskem. Samotná gdaňská ústava byla garantována Společenstvím národů.⁷

---

⁵ HOBZA, A., *Úvod do mezinárodního práva mírového, část I*, s. 178 – 179

⁶ Tamtéž, s. 179.

⁷ Tamtéž, s. 180 – 181.

V tomto případě nešlo o obyčejný protektorát vůči Polsku, ani vůči Společenství národů. Gdaňsk v určitých směrech tvořilo součást polského státu a bylo pod jeho suverenitou, ovšem s většími právy, než by měl samotný protektor.⁸

1.2 Specifika polského pojetí protektorátu

Konstrukce právního postavení Gdaňsku se setkává s obtížemi zejména v detailech. Otázka pojetí tohoto postavení by byla mnohem jednodušší, pokud by Polsko dosáhlo protektorátu nad Gdaňskem, velmoci daly ovšem přednost zřízení protekce Společnosti národů, která měla pečovat o Gdaňsk. Použití této fráze mělo ovšem dokládat zcela výjimečnou pozici Gdaňsku. Pro její vysvětlení je nutné znovu použít pojem protektorát se svým charakteristickým rysem tohoto vztahu, kdy chráněncem je zbaven řízení zahraničních záležitostí, které přebírá protektor, Gdaňsk je v mezinárodních vztazích zastoupen Polskem.⁹

V Gdaňsku se říkalo, že Polsko pouze spravuje zahraniční záležitosti Gdaňsku, ale že je neřídí. Pokud by tomu tak bylo, bylo by třeba předpokládat, že se jedná buď o Společnost národů, nebo o Gdaňsk, ale první možnost není právně přípustná, a to s ohledem na povahu tehdejší Společnosti národů a mezinárodního práva veřejného, druhá by byla v rozporu s postavením protektora. Gdaňsk byl pod ochranou Společnosti národů, která mohla zasahovat do jejích vztahů, ale hlavní funkcí Společnosti byla ochrana; tedy zahraniční zastoupení vykonávalo za Gdaňsk Polsko.

Gdaňsk se nedalo považovat za nezávislý stát, jednalo se ale o svobodný stát, svobodné město. Působil tedy jako politické zřízení podobné státu, které podléhá režimu mezinárodního práva veřejného. Sdružení disponovalo *ius contrahendi* a mohlo uzavírat smlouvy, ale pouze s Polskem a s jinými státy prostřednictvím Polska. Uzavření polsko-gdaňských dohod nebylo řešeno výměnou ratifikačních listin, nýbrž prostřednictvím výměny listin s uvedením schválení dohody ze strany odpovědných orgánů obou partnerů.¹⁰

---

⁸ HOBZA, A.: *Úvod do mezinárodního práva mírového, část I*, s. 180 – 181.

⁹ CYBICHOWSKI, Z.: *Prawo międzynarodowe publiczne i prywatne*. Varšava. 1932, s. 132.

¹⁰ Tamtéž, s. 132 – 133.

2 Vznik a vývoj francouzského protektorátu v Tunisku

2.1 Důvody zvolení formy protektorátu

Před dalším rozbohem vzniku a vývoje protektorátu by bylo příhodné vysvětlit důvody pro zvolení protektorátu jako formy vládnutí. Režim protektorátu byl kolonizačním systémem, který nejvíce vyhovoval potřebám francouzské třetí republiky. V parlamentním režimu, kdy zákonodárná moc mohla kdykoli vyslovit nedůvěru vládě a vyprovokovat tak krizi byl, protektorát záchytným bodem, který limitoval případnou politickou nestabilitu. Protektorátní systém francouzské vlády tedy umožňoval vykonávání kontroly a nadvlády bez přímého ohrožení zásahů komorami parlamentu. Dalším důvodem pro zvolení protektorátního režimu byla nepochybně demografická situace, kdy Francouzi při nízkém přírůstku obyvatel využili této formy, která nevyžadovala osidlování. Svou roli by nejspíše mohla hrát také nepochybně menší zahořklost jiných národů, a s tím spojené snadnější vykonávání moci.¹¹

Období před vznikem protektorátu

Francouzský protektorát v Tunisku, někdy také označovaný jako „Francouzské Tunisko“, měl vícero vývojových období a dal by se tak vývojově klasifikovat dle různých časových linií a milníkůvých událostí. Pro účely práce, tedy vzhledem k jejímu zaměření na samotný vznik protektorátu a jeho protínající se vývojové prvky, které ovlivnily pozdější vývoj, je samotné dělení těchto časových linií spíše okrajově zmíněno a zohledněno. Pokud by ale bylo vybráno, tak by šlo nejspíše o rozdělení na období před vznikem protektorátu a na období vzniku protektorátu spojené s uzavřením Bardské úmluvy, která byla později doplněna Marskou Konvencí, následované rámcovým obdobím mezi první a druhou světovou válkou, a nakonec postupné směřování k rozpadu protektorátu.

---

¹¹ SAIDI, H.: Le protectorat et le droit. La Régence de Tunis entre la Charte de 1861 et le système colonial français. In: *Algérie 1962*. Insaniyat. Publikováno online dne 31. prosince 2014. [cit. 17-12-2021], s 8. Dostupné z: <http://journals.openedition.org/insaniyat/14878>.

Období před vznikem protektorátu provázely dlouze budované vztahy Francouzů a Tunisánů, které nepochybně prošly dlouhým historickým vývojem, jenž byl podložen mnoha smlouvami o spolupráci. Již v roce 1577 chtěl Jindřich III. na území Tuniska zřídit úřad francouzského konzula, který by zde nezaštitoval pouze francouzské zájmy, nýbrž i ty evropské. V roce 1665 byla uzavřena smlouva, která francouzského konzula dokonce uznávala jako výše postaveného než konzuly z ostatních zemí. Tato smlouva byla ze strany Tunisánů ovšem podmíněna podpořením Tuniska jako nezávislého státu ve vztahu k Osmanské říši, dále také potvrzením vyrovnání s Alžírem.¹²

Navázat by se dalo dalšími přátelskými návštěvami a postupně uzavíranými smlouvami či vzájemnými obchodními zvýhodňovaním, důležité by však bylo zastavit se především ve 40. letech 19. století. V roce 1846 Paříž slavnostně poprvé přivítala tuniskou delegaci a dalo by se říci, že právě zde se zrodila myšlenka možného protektorátu, přičemž právě tehdy si tunišští mocnáři postupně začali uvědomovat stále rostoucí vliv Francie.¹³

Dalším a nepochybně významným prvkem pro vznik protektorátu byl poměr politický, tedy zápas velmocí, kdy Itálie zakládala své právo na Tunisko především na početnosti svých obyvatel a demografickém propojení s blízkou Sicílií. Francie v Tunisku však již odedávna měla zájmy finanční a mocenské, kdy Tunisko nepochybně příhodně doplňovalo francouzské Alžírsko a vyvažovalo se svými přístavy námořní rozmach Britů a Italů. Tento souboj mocností byl zprvu omezen na intriky a finanční půjčky na dvoře beje.^{14,15}

Bejové vládli v Tunisku od roku 1705, kdy osmanský sultán poprvé uznal jednoho z osmanských důstojníků za guvernéra Tuniska. Ten v roce 1710 právně zakotvil možné nástupnictví jeho potomstva, které vládlo v Tunisku až do roku 1957, tedy do deklarování Tuniské republiky.

---

¹² SAIDI, H.: *Le protectorat et le droit. La Régence de Tunis entre la Charte de 1861 et le système colonial français*, s. 9.

¹³ Tamtéž, s. 9.

¹⁴ Bej bylo označení pro tuniského vládce.

¹⁵ HRBEK, I. a kol.: *Dějiny Afriky, díl II*. Praha. 1966, s. 200.

Bejové v průběhu historie zaujímali pozici vládců s různým postavením. V případě doby před francouzskou okupací se však jednalo o vládců, kteří se museli především vypořádat s tlaky Osmanské říše a evropských národů.¹⁶

Změna v této politice intrik a finančních půjček však nastala po Berlínském kongresu konaném roku 1778, kdy se císařské Německo z důvodu možného oslabení Francie jednoznačně přiklonilo na stranu Francouzů a zpečetilo tak osud Tunisů. S reciproční dohodou o volnosti jednání v Egyptě dali také Britové Francouzům požehnání k zabránění Tunisu. Francouzům nezbývalo nic jiného než čekat na vhodnou záminku k vojenské výpravě.¹⁷

Je téměř nemožné určit rozhodující důvod ovládnutí Tuniska. V samotné hře o ovládnutí protektorátu bylo příliš mnoho faktorů. Nejednalo se pouze o finanční kontrolu, ze které by těžily zejména určité skupiny francouzské buržoazie a politiků, ale i o záležitost politické prestiže a národní hrdosti spojené se strategickými zájmy.¹⁸

Rozlehlé území Tuniska obývalo mnoho nezávislých kmenů, které po dlouhou dobu odmítaly cizí nadvládu a její kontrolu Tuniska. Jednalo se především o kmeny obývající alžírsko-tuniské hranice, často působící mnoho problémů a drobných rozmíšek. V sedmdesátých letech 19. století alžírská armáda zaznamenala více než 2000 incidentů, které přesáhly poměrně blízké hranice.¹⁹ V roce 1881 došlo k dalšímu z nájezdů, který Francouzi brilantně využili jako záminku pro zahájení vojenského tažení, které vedlo k zabránění Tuniska a následnému podepsání Bardské smlouvy, jež zaštitila vznik regence a prozatím neoficiálně také protektorátu.²⁰

---

¹⁶ ETHEREDGE, L.: *Ḥusaynid dynasty. Tunisian history*. Britannica. [online]. [cit. 15-03-2022]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Husaynid-dynasty>.

¹⁷ HRBEK, I. a kol.: *Dějiny Afriky, díl II*, s. 200.

¹⁸ MCKAY, D., V.: *The French in Tunisia*. In: *Geographical Review*, vol. 35, no. 3. American Geographical Society. Wiley. 1945. [online]. [cit. 17-12-2021], s. 370 – 371. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/211326>.

¹⁹ PERKINS, K.: *A History of Modern Tunisia (2nd ed.)*. Cambridge: Cambridge University Press. Publikováno online v červnu 2014, s. 15. Dostupné z: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139162227>.

²⁰ BALÍK, S.: *Bardská smlouva a okolnosti vzniku francouzského protektorátu v Tunisku*. Přednáška. Olomouc. 2010, s. 2.

2.1.1 Bardská smlouva

Generál Jules-Aimé Bréart se koncem dubna roku 1881 musel vypořádat s odporujícími tuniskými kmeny. Aby mohl stabilizovat region, rozhodlo se o tažení, a to do menších měst až po přístav Bizerte, kde se tuniský guvernér vzdal Francouzům bez boje. Později posílen o další vojenské posily z Francie, rozhodl se generál Jules-Aimé Bréart táhnout také na Tunis. Neústupný děšť sice tažení generála zdržel, ale dne 12. května 1881 Francouzi stanuli konečně před palácem Bardo, situovaném v západní části tuniského kapitolu.

Právě zde se nedočkavý generál dožadoval od tuniského beje podepsání dohody regulující francouzsko-tuniské vztahy. Zastrášení vojenskou silou, shromáždili se, s výjimkou jednoho, tunišští představitelé v trůnním sále paláce, kde měl bej během tří hodin stvrdit vnucenou smlouvu svým podpisem. Bardská smlouva byla tedy pojmenována po paláci v Tunisu, kde ji bej v roce 1881 podepsal. Osudná devíti článková smlouva podepsaná toho dne dávala Francouzům značná, nikoli však úplně definovaná práva a předpřipravila vznik samotného protektorátu.²¹ Znění Bardské smlouvy bylo následující:

1) Mírové smlouvy, smlouvy o přátelství a obchodní smlouvy a všechny ostatní úmluvy, které v současné době existují mezi Francouzskou republikou a Jeho Výsosti tuniským Bejem jsou výslovně potvrzeny a obnoveny.

2) Aby usnadnila vládě Francouzské republiky splnění opatření, která je třeba přijmout, a aby bylo dosaženo cíle, který si předsevzaly smluvní strany, Jeho Výsost tuniský Bej souhlasí s tím, aby francouzská vojenská moc nechala obsadit všechny body, které uzná za vhodné, aby zajistila obnovení pořádku a bezpečnost hranice a pobřeží. Toto obsazení skončí, až francouzské a tuniské úřady uznají, po společné dohodě, že místní správa je schopna zajistit udržení pořádku.

3) Vláda Francouzské republiky se zavazuje převzít trvalou ochranu Jeho Výsosti tuniského Beje proti všemu nebezpečí, které by hrozilo jeho osobě nebo dynastii Jeho Výsosti nebo které by ohrožovalo mír v jeho zemi.

---

²¹ PERKINS, K.: *A History of Modern Tunisia* (2nd ed.), s. 15 – 17.

4) *Vláda Francouzské republiky vystupuje jako garant výkonu smluv v současnosti platných mezi vládou Regentství a různými evropskými mocnostmi.*

5) *Vláda Francouzské republiky bude zastoupena u Jeho Výsosti tuniského Beje ministrem residentem, který bude dohlížet nad výkonem tohoto aktu a který bude prostředníkem vztahů francouzské vlády s tuniskými úřady pro všechny společné záležitosti obou zemí.*

6) *Diplomatické a konsulární úřady Francie v cizích zemích budou pověřeny ochranou zájmů tuniských a národů Regentství. Naopak, Jeho Výsost tuniský Bej se zavazuje neuzavřít žádný akt, mající mezinárodní charakter, aniž by to dal na vědomí vládě Francouzské republiky, a aniž by to s ní předběžně konsultoval.*

7) *Vláda Francouzské republiky a vláda Jeho Výsosti tuniského Beje si vyhrazují právo určit společnou dohodou základy finanční organizace Regentství, aby zajistila správu státního dluhu a ochránila věřitele Tuniska.*

8) *Válečná daň bude uložena neporobeným kmenům v pohraničí a při pobřeží. Pozdější konvence určí její výši a způsob krytí, za něž je vláda Jeho Výsosti Beje odpovědná.*

9) *Aby byly chráněny alžírské državy Francouzské republiky proti pašování zbraní a válečné munice, vláda Jeho Výsosti tuniského Beje se zavazuje zakázat veškerý dovoz zbraní a válečné munice přes ostrov Djerba, přístav Gubès nebo jiné přístavy na jihu Tuniska.²²*

Francouzi tedy v devíti článkové smlouvě řešili ty nejzákladnější prvky vztahu, které bezprostředně potřebovali k vykonávání protektorátní moci. Samotné potvrzení a obnovení starších smluv bylo spíše činěno formálním způsobem vykonávání francouzské moci. Těžiště ovšem leželo v dalších člancích. Jednalo se zejména o zajištění pořádku francouzskou vojenskou mocí, které se projevilo pečlivou a neustálou kontrolou francouzských vojáků, dále zajištěním bezpečnosti beje, který zaštitoval v protektorátu reprezentativní roli a hodil se tak jako možný hromosvod Francouzům, garanci mezinárodních smluv, za které Francouzi převzali plnou odpovědnost, ustanovení ministra rezidenta, který ve skutečnosti v Tunisku vládl. Posledními, a neméně důležitými prvky byla možnost zásahu ve věci financí,

---

²² BALÍK, S. *Bardská smlouva a okolnosti vzniku francouzského protektorátu v Tunisku*, s. 6 – 7.

ochrana francouzských zájmů formou konzulátů a hlášením činnosti, stanovení válečné daně společně se zákazem vývozu zbraní.

Obecně se sice v případě Tuniska i v roce 1881 jednalo o protektorát, avšak v samotném textu smlouvy můžeme nalézt pouze pojem „Regentství“. Protektorát jako oficiální termín se objevil až v později, a to v již výše zmíněné Marské Konvenci z roku 1883. Lze se domnívat, že přestože se Bardská smlouva mohla zdát Francouzům jako jakýsi nedodělek, který je plně neuspokojoval, jednalo se stále o základní smlouvu a pramen práva, který v podstatě jen čekal na další doplnění nebo spíše dodefinování práv a povinností v praxi.

2.1.1.1 Přijetí Bardské smlouvy u veřejnosti

Francouzská veřejnost zabrání Tuniska ve formě protektorátu v roce 1881 v některých případech považovala sice za úspěch, ale zároveň vzhledem k povaze zabrání za nepříliš vyhovující řešení. Dobový tisk jednoznačně ukázal, že Francouzi jako národ novinku o uzavření smlouvy s tuniským bejem přijali vřele. Problémem však byla také poněkud nevyhovující forma získání vítězství. Zabrání Tuniska se některým Francouzům zdálo za poněkud snadné a rychlé, bez většího nebezpečí, a tedy i bez náležité pompy s ním spojené.²³

Vojenské tažení do Tuniska bylo ve Francii přijato, jeho konec byl ovšem pro nezasvěcené Francouze překvapivý, a to především proto, že vyslání francouzských vojsk mělo být určeno k pouhému potrestání tuniského kmenu Krumirů a samotné slovo „dobývání“ bylo v kontextu tohoto tažení vymazáno ze slovníku vlády. Pro Francouze neznalého poměrů by zabrání Tuniska mohlo vypadat jako náhoda, kdy se kmen Krumirů nenašel a místo toho se armáda poměrně rychle a bez větších obstrukcí dostala k bejovi, s jehož podpisem se ustanovil protektorát a naplnil tak pečlivě skrytý cíl celé vojenské výpravy. Každému však byl jasný nezpochybnitelný výsledek. Tím byl vznik tuniského protektorátu a s tím spojené rozšíření území.

Protektorát byl ovšem ve skutečnosti považován pouze za jeden z prvních kroků k dalšímu ovládnutí Tuniska Francií, bej měl mít sedmdesát let, a i když měla smlouva garantovat vládnutí jemu i jeho dynastii, bylo pravděpodobné,

---

²³ Informace online dostupná z ekonomického týdeníku La Lanterne publikovaná dne 16. května 1881. [cit. 30-01-2022], s. 1. Dostupné z: <https://www.retronews.fr/journal/la-lanterne-1877-1928/16-mai-1881/62/1697963/1>.

že jeho rodová větev bude nakonec vládnout vcelku krátce. Pro jeho ochranu měli před dveřmi Bardo být také francouzští vojáci. Bej či jeho potomci měli dostávat penzi, ve skutečnosti však název protektorát znamenal anexi Tuniska.²⁴ Francouzi by však tehdy raději obdrželi stručné a jasné deklarace získání tak velké moci místo údajně pokryteckých ustanovení, které byly základem smlouvy. Tuto skutečnost jde snadno ověřit prostřednictvím dalších dobových novin, např. vícero výtisky liberálně ekonomického týdeníku L'Économiste z roku 1881. V tomto týdeníku jako první ve Francii údajně zdůrazňovali, že Francie by neměla ustupovat před totální anexí Tuniska.^{25,26} Skutečnost by stavu anexe odpovídala; bej už nemohl uzavřít žádnou mezinárodní dohodu bez souhlasu francouzské republiky. Tunisané byli v těchto zahraničních věcech zastoupeni francouzskými agenty. Finanční politika Tuniska měla být vedena Francouzi, bej měl také poskytnout příspěvek na vojenská tažení, toho se ovšem sám nesměl dotknout, příjemci byli francouzští vojáci. Bej tedy reprezentativně vládnul, avšak Francie řídila vládnutí.

Pro Francouze byl však také důležitý fakt, že každé rozšíření území se sebou neslo také rozšíření počtu zranitelných míst a někteří se domnívali, že zesílení pozice Francie bylo zapříčiněno soustředěním na metropolitní oblast ve smyslu věnování se reformám namísto rozšiřování vlivu. Tato tuniská anexe tedy měla být opuštěním této metropolitně se soustředící politiky.²⁷

Nejen, že Francouzi měli své vlastní záležitosti, museli se nově starat také o tuniskou politiku. Tunisané byli úzce spojeni s Francouzi. Ti také byli garanti vykonávání mezinárodních existujících smluv, tedy měli další komplikace navíc, které mohly zaneprázdnit metropolitní Francii pro jiné záležitosti.

Nabízelo se mnoho otázek, mezi nimi i určení chování vůči tuniskému bejovi. To mělo být dle týdeník La Lanterne podobné tomu, jaké panovalo ve Velké Británii vůči podrobené Indii. Týdeník dále plánoval jednou ukázat,

---

²⁴ Informace online dostupná z ekonomického týdeníku La Lanterne publikovaná dne 16. května 1881. [cit. 30-01-2022], s. 1. Dostupné z: <https://www.retronews.fr/journal/la-lanterne-1877-1928/16-mai-1881/62/1697963/1>.

²⁵ Informace online dostupná z L'Économiste français, publikovaná dne 7 května 1881, s. 1 – 3. Dostupné z: <https://www.retronews.fr/journal/l-economiste-francais/7-mai-1881/2297/4777574/3>.

²⁶ Informace online dostupná z L'Économiste français, publikovaná dne 24. září 1881. s. 1 – 2. Dostupné z: <https://www.retronews.fr/journal/l-economiste-francais/24-septembre-1881/2297/4777830/1>.

²⁷ Informace online dostupná z ekonomického týdeníku La Lanterne publikovaná dne 16. května 1881. [cit. 30-01-2022], s. 1. Dostupné z: <https://www.retronews.fr/journal/la-lanterne-1877-1928/16-mai-1881/62/1697963/1>.

jaké mělo následky dobytí Indie Brity, predikováno bylo, že budou údajně mnohem méně uspokojivé, než si je mnozí představovali. V britských novinách si často Britové pokládali sami sobě otázku: „Nebylo by snad výhodnější opustit Indii?“²⁸

Nechtělo se tím naznačit, ani nabízet možnost, aby francouzská vláda okamžitě opustila Tunis. Ostatně když už tam Francouzi byli, měli tam i zůstat, a zajistit jak administrativní, tak i finanční podporu a utvrdit zahraniční závazky poskytnutými garancemi. Bylo důležité však uvažovat i nad možnými druhy chování, které mohla Francie zaujmout. Lze se již jen domýšlet, že také Francouzi, na základě informací z výše uvedených deníků, nebrali příliš v potaz to, že Britové se ve svých protektorátech chovali dosti odlišně. Pojilo je primárně to, že se jednalo o typově stejné protektoráty.

Ve výsledku by se dalo říci, že když už tedy byli Francouzi „pány“ Tuniska, s výsledkem jasným a prozatímně vcelku uspokojujícím, o čemž nebylo pochyb, měli jimi zůstat. Nabízely se však otázky:

- Přinese tato anexe, která je pojmenována jako protektorát v budoucnu výsměch?
- Bude mít tento výsměch pro Francii nicotné nebo vážné následky?

Dle deníku to bylo u první otázky docela dost možné. U druhé se už výsledek dal těžko předvídat.²⁹

Dalo by se tedy paradoxně říci, že vznik protektorátu na straně Francouzů chtěl málokdo. Většina obyvatel Francie však z důvodu již provedeného zákroku podporovala aspoň protektorátní politiku, když ne samotnou vládu.³⁰ Z článku jde poměrně jasně vidět, že Francouzům vadilo, že místo anexe se v Tunisu ustanovil přímo protektorát a bylo upuštěno od politiky, která sledovala především metropolitní zájmy. I přes jejich přílišné výčitky se dá nejspíše říct, že se nejednalo o žádnou útlocitnost či snad přílišnou opatrnost. Pokud vezmeme v potaz to,

---

²⁸ Informace online dostupná z ekonomického týdeníku La Lanterne publikovaná dne 16. května 1881. [cit. 30-01-2022], s. 1. Dostupné z: <https://www.retronews.fr/journal/la-lanterne-1877-1928/16-mai-1881/62/1697963/1>.

²⁹ Tamtéž, s. 1.

³⁰ ELWITT, S. H.: French Imperialism and Social Policy: The Case of Tunisia. In: *Science & Society*, vol. 31, no. 2. Guilford Press. 1967. [online]. [cit. 05-03-2022], s. 129 – 130. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/40401272>.

že Německo se přiklonilo ve věci zabránění Tunisu na stranu Francie kvůli možnému oslabení Francouzů, nelze se ani tomuto názoru u některých Francouzů divit.

2.2 Počátky kolonizace

Francouzi brali již od počátku kolonizaci Tuniska vážně a v podstatě se domnívali, že by se zde mohli vyvarovat chyb, kterých se dopustili při kolonizování jiných zemí. Tunisko bylo úrodnou zemí s výhodnými geografickými podmínkami, a také vhodně situovanými přístavy, které se daly využít jak k obchodu, tak i k válce, podmínkami podnebí, které dovoľovalo pěstovat mnoho zemědělských produktů včetně vína. Tunisané jako obyvatelé se zdáli zpočátku Francouzům jako národ jemný, vcelku poslušný, bez větší záliby ve zbraních, pracující často na polích v individuálním vlastnictví.³¹

Země disponovala také velkým nerostným bohatstvím. Francouzi se obohatili na monopolech těžby barevných kovů, fosfátu, ale i železné rudy. Zpočátku Tunisané také neměli žádná významná práva. Koloniální režim, který se etabloval v jiných zemích, se příliš nelišil od toho protektorátního.³²

V počátcích protektorátu se snad zdálo, že jej půjde vybudovat téměř bez masakrů, většího vyvlastňování, konfiskací, a především humánně s ohledem na rovnost národů. Kromě krátké války a revolty v roce 1881 byla kolonizace Tuniska vcelku poklidná. Do té doby ostatně historie kolonizace nepoznala mírumilovnější průběh. Někteří francouzští osadníci v Tunisku přesto v budoucnu neměli být se vším úplně spokojeni. Rozvoj země nebyl ve výsledku tak rychlý, jak se očekávalo. Některé výhody se nakonec neuplatnily a s tím se nenaplnily ani sny o zemi zaslíbené kolonizaci.³³ Rozvoj měl být dle některých Francouzů veskrze pomalý, dle některých se dokonce zastavil nebo vrátil zpět. Pozemky v Tunisu a Bizertu, které v den okupace znásobily svou hodnotu, nakonec nevynášely dost peněz. Reformy, které byly provedeny, se zdály nedostatečné, změny v pozemkovém právu, které byly velice moderní a pokrokové, byly pouze teoretické, v praxi bohužel neuskutečňované.

---

³¹ LEROY-BEAULIEU, P.: *L'Algérie et la Tunisie Broché*. Paris: Librairie Guillaumin ET C. 1887, s. 305 – 306.

³² BALÍK, S. a BALÍK, S.: *Právní dějiny mimoevropských zemí: (stručný nástin)*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. Právnícké učebnice, s. 199.

³³ LEROY-BEAULIEU, P, *L'Algérie et la Tunisie Broché*, s. 306 – 307.

Vývoz byl stále ovlivňován absurdními zákony a dovoz, který překračoval míru exportu, rychle ruinoval stát. Francouzská administrativa nechávala až příliš zaznívat mezinárodní hlas, vesměs se tedy mělo jednat o nepřilíš úspěšné spravování.³⁴

Francouzští osadníci byli velice neklidní a rozčarování nad situací, což často dávali za vinu jiným a neuvědomovali si, že cesta k úspěšné kolonizaci může být mnohem delší a mít vícero odboček.³⁵ Až Konvence z Marsy ve Francii utnula debatu, která se táhla již od doby invaze o konečném stavu Tuniska. Značné množství oponentů invaze brojilo proti expanzi a snažilo se dosáhnout absolutního opuštění Tuniska, a to s argumentací, že odsun francouzských vojsk do Tuniska ohrožoval metropolitní obranyschopnost. Také se obávali velkého množství smluv, kterými bylo Tunisko vázáno a dotýkalo se výrazné části maltské a italské populace. Francouzští vojenští velitelé a obchodníci si každopádně o postupu Francouzů při obsazování Tuniska díky svým zkušenostem udělali poměrně brzy jasno.

Zdálo se jim, že jakékoliv jasné deklarování francouzské nadvlády potlačující jakékoliv zahraniční nároky, by zatížilo Francii pouze nevýhodnými prvky anexe, nikoliv však výhodami. Zastánci protektorátu se nacházeli v pomyslném názorovém kruhu někde uprostřed. Věřili, že zachování jakési kostrče domorodé nadvlády by přispělo k zachování spokojenosti domorodného obyvatelstva, a to zejména otupěním hořkosti a nepřátelství, s kterým se Francouzi setkali již v Alžíru. Během trvání protektorátu francouzští představitelé často brali v úvahu politiku a praktiky, které byly užity v Alžíru a často je uváděli jako příklad toho, co by se spíše nemělo dělat.³⁶

Okupace Tuniska proto již zpočátku probíhala zcela jinak než okupace Alžírsko. Důvodem byl mimo jiné také kapitalismus volné soutěže, který zapříčinil, že u moci byla finanční oligarchie a velké monopoly. V průběhu let se zde zřizovaly velké zemědělské podniky, k zabavení nejlepší půdy bylo užito různorodých metod. Tunišští rolníci byli odkázáni na méně úrodná území. Docházelo k přerozdělování majetku za nepatrné ceny politickým přívržencům.

---

³⁴ LEROY-BEAULIEU, P, *L'Algérie et la Tunisie Broché*, s. 306 – 307.

³⁵ Tamtéž, s. 307 – 308.

³⁶ PERKINS, K.: *A History of Modern Tunisia (2nd ed.)*, s. 45.

K těmto krokům se došlo právě soudními reformami, které budou zmíněny v pozdější části práce.³⁷

Za pouhých deset let od vyhlášení protektorátu již Francouzi vlastnili více hektarů nejlepší půdy než Tunisané. I když Tunisko nepatřilo k Francii jako Alžírsko, a nejednalo se ani o přímou kolonii, nýbrž pouhý protektorát, působil zde režim totožný s jinými africkými zeměmi. Samotný politický a ekonomický život byl ovládán kolonizátory, Tunisané se stávali vykořisťovanými. Bej s jeho vládou byli bohatě odměněni za vydávání francouzských zákonů a nařízení, jinak ovšem působili pouze jako nevýznamní reprezentanti.³⁸

Tunisko však bylo bohužel pro Francouze stále vázáno mezinárodním vlivem, kdy nemělo dostatek finančních prostředků, ani dostatečně vlastní justici. Mezinárodní finanční komise a zástupci Itálie či Velké Británie se stále setkávali s francouzskými reprezentanty. Tento mezinárodní vliv omezoval beje a Francouze na výkonu soudní moci, ať už civilní či trestní, kde byly angažovány jiné evropské národy. Francie tedy byla zemí, která držela otěže Tuniska v rukou, jenže vzhledem k působení jiných evropských národů ne tak pevně jak si přála.³⁹

Pro ovládnutí Tunisu nezbyvalo nic jiného než prve odstranit mezinárodní vliv. To se podařilo Cambonovi v roce 1883, když obdržel od beje podpis pod Marskou Konvenci s následujícím zněním:⁴⁰

2.2.1 Marská Konvence

1) Aby usnadnil francouzské vládě výkon Protektorátu, Jeho Výsost tuniský Bej se zavazuje provést správní, soudní a finanční reformy, které francouzská vláda uzná za vhodné.

2) Francouzská vláda zajistí v čase a za podmínek, které se jí budou zdát nejlepší, půjčku vypsanou Jeho Výsostí Bejem z důvodů konverze či splácení konsolidovaného dluhu zvyšující se na částku 120 milionů franků a přechodného

---

³⁷ HRBEK, I. a kol., *Dějiny Afriky, díl II*, s. 201 – 202.

³⁸ Tamtéž, s. 201 – 202.

³⁹ LEROY-BEAULIEU, P., *L'Algérie et la Tunisie Broché*, s. 369.

⁴⁰ PERKINS, K.: *A History of Modern Tunisia (2nd ed.)*, s. 45.

dluhu až do výše maximálně 17 550 000 franků. Jeho Výsosti se zakazuje v budoucnu smluvit jakýkoliv dluh na účet Regentství.

3) Z příjmů Regentství Jeho Výsost Bej odebere:

I) částky potřebné pro zajištění správy dluhu garantovaného Francií,

II) částku 2 miliony piastrů (1 200 000 franků), zisky z civilní listy, přebytky z příjmů, než budou určeny na úhradu nákladů správy Regentství a k náhradě výdajů Protektorátu.

4) Tato smlouva potvrzuje a doplňuje podle potřeby smlouvu z 12. května 1881. Nezmění se opatření k úhradě válečné daně, k nimž nyní došlo.⁴¹

Francie touto smlouvou garantovala uhrazení tuniského dluhu, a tím pádem odstranění mezinárodní finanční komise výměnou za možnost uskutečnění administrativních reforem, které uzná rezidentní ministr za vhodné. Až podepsání Marské Konvence bylo pro spoustu Francouzů považováno za konečné a oficiální ustanovení protektorátu. Jak již bylo řečeno výše, tak Bardská úmluva byla v podstatě zakládající dokument, který čekal na doplnění. Toto se projevilo i tím, že až v Marské Konvenci je už oproti Bardské smlouvě zmíněn termín „protektorát“.⁴²

Její význam se mimo jiné projevil i ve francouzském nacionalismu: Až po nějakém čase od doplnění Marskou Konvencí někteří Francouzi začali skutečně považovat Tunis za vlastní, měla to dokládat i změna v novinách, kdy se Tunis přesunul z rubriky zahraničních zemí do více vlastenecké rubriky Francie, kolonie a protektorátní země.⁴³

2.3 Období první světové války a její následky

Během první světové války se Tunisianům nevedlo špatně. Odchod francouzských osadníků do války vedl po celém území Tuniska k prospěchu Tunisianů. Nejen, že Francouzi zabrali během války málo pozemků, ale i část z pozemků ve francouzském vlastnictví vzhledem k nezaplaceným splátkám šla do prodeje. Zatímco se francouzským osadníkům nedařilo, Tunisané často zažívali

---

⁴¹ BALÍK, S., *Bardská smlouva a okolnosti vzniku francouzského protektorátu v Tunisku*, s. 7.

⁴² PERKINS, K.: *A History of Modern Tunisia (2nd ed.)*, s. 45.

⁴³ LEROY-BEAULIEU, P., *L'Algérie et la Tunisie Broché*, s. 373.

období hojnosti. Tunišští právníci jinak vytlačovaní francouzskými osadníky také v důsledku odchodů francouzských právníků mohli rozšířit svou praxi. Dělníci i jiní pracovníci vydělávali více peněz, snížila se nezaměstnanost z důvodu vyšší průchodnosti profesemi. Celkově se dá říci, že v tomto období byla příslibem spokojenosti otupěna nevráživost Tunisánů vůči Francouzům.⁴⁴

Spousta Tunisánů samozřejmě také bojovala za Francouze a čekali tak, že budou za svou válečnou výpomoc odměněni. Po válce však Francouzi čekali, že Tunisko bude zajišťovat hladovějící a zdevastované Francii více potravy a zisku než dříve, a to vykořisťované Tunisany rozhněvalo.⁴⁵

Postupně vznikaly politická uskupení a noviny, které žádaly práva pro Tunisany, v některých případech dokonce zrušení protektorátu. Výslednou směrnicí těchto nacionalistických tendencí bylo nakonec to, že se rezidentní ministr obával tolik rostoucího vlivu Tunisánů, až nakonec nechával omezovat politický vliv postupnou likvidací politických stran.⁴⁶

Francouzi stále častěji naráželi na odpor původních obyvatel, kteří zakládali politická hnutí, vedli své vlastní nacionalistické deníky, podporovali nepřátelé Francie, naléhali na Tunisany, aby bojkotovali francouzské produkty. Francie se s tímto odporem však vždy vypořádala. Krušnější časy měly přijít až později.⁴⁷

Jelikož jsou další roky v tomto období poměrně bohaté na události, bude zbylé části historie, a především samotnému působení významných nacionalistických hnutí až do roku 1956, věnována kapitola rozpadu protektorátů.

---

⁴⁴ PERKINS, K.: *A History of Modern Tunisia (2nd ed.)*, s. 80

⁴⁵ Tamtéž, s. 81 – 82.

⁴⁶ Tamtéž, s. 98.

⁴⁷ Tamtéž, s. 102.

3 Vznik a vývoj francouzského protektorátu v Maroku

3.1 Před ustanovením protektorátu

V roce 1830 se Maroko ocitlo v pomyslném hledáčku expanzivní Evropy, a to zejména v souvislosti s útokem Francouzů na Alžír. Kvůli tomuto útoku bylo Maroko také nevyhnutelně spjato s ekonomickými a politickými silami evropských mocností. Ovlivňování mocnostmi se v tomto případě ani nelze divit, protože Maroko bylo jak v přátelských, tak i v některých případech konfrontujících vztazích s evropskými národy už po dlouhá staletí.

V případě Francouzů se působení jejich obchodníků z Marseille na tomto území datuje již ke třináctému století, tedy ještě déle než u Tunisánů. Jak u Tuniska, tak i Maroka tedy působily dlouze budované vztahy a soubor politických mocností, ovšem s rozdílem užití vojenských sil a vlivu v obou zemích.⁴⁸

Maroko si nárokovalo vícero evropských mocností a Francouzi při jeho okupaci museli být extrémně obezřetní. Tyto nároky a snahu o definování států můžeme spatřit zejména ve smlouvách a konferencích, na kterých se projevil jasný zájem o vymezení sfér vlivu.

V roce 1880 se konala Madridská konference, na které se mocnosti shodly na marocké svrchovanosti. Následně v roce 1887 uzavřely Španělsko, Itálie, Velká Británie a další státy smlouvy, které měly v Maroku omezit vliv Francouzů. Španělé následně v roce 1896 obsadili část marockého území na Sahaře, načež v roce 1905 došlo na konferenci v Alžírce k Němci požadovanému obdržení garancí nezávislosti Maroka.⁴⁹

Francouzi se tedy mohli k okupaci Maroka odhodlat až po uspokojení zájmů shora zmíněných evropských mocností. Italové byli uspokojeni Tripoliskem,

---

⁴⁸ MILLER, G. S.: *A History of Modern Morocco*. Cambridge: Cambridge University Press. Publikováno online v únoru 2013. [cit. 29-01-2022], s. 7. Dostupné z: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139045834>.

⁴⁹ BALÍK, S. a BALÍK, S., *Právní dějiny mimoevropských zemí: (stručný nástin)*. 3., rozš. vyd., s. 198.

Španělé se s Francouzi dohodli na přerozdělení marockého území, Německo obdrželo výměnou za souhlas část Konga.⁵⁰

Psal se rok 1907, když bylo jasné, že si Maroko těžko udrží suverenitu. V Maroku vládnoucí sultán totiž nedokázal udržet otěže vlády a země se nacházela v chaosu. Francouzští vojáci se vylodili v Casablance za účelem ochrany evropských osadníků a ustanovení pořádku. V té době bylo Maroko v režimu ustanoveném Algecirskou konferencí, tedy pod mezinárodní ochranou a Francouzi si vojenským zásahem mohli rozhněvat další evropské mocnosti.⁵¹

Největší zlom však přišel s rokem 1911, kdy se marocké kmeny s novinkou o zvýšení daní a další obrovské zahraniční půjčce rozhodly oblehnout Fez, ve kterém se nacházel sultán. V obavě o svůj život se sultán rozhodl požádat o pomoc Francouze, kteří s vycítěním příležitosti vstoupili do Fezu dne 21. května 1911. Tímto dnem tak skončila delší dobu udržovaná fikce nezávislosti Maroka. Sultán přenechal Francouzům také jeho armádu. Francouzi následně vyměnili marocké úředníky. Německo a Španělsko se zmohlo jen na slabý protest.⁵²

Situaci z roku 1911 v návaznosti na tyto události zmapoval dobový tisk. Dle některých lidí byl Francouz, který dostatečně nepodporoval myšlenku kolonialismu, špatným Francouzem, a to také v souvislosti s myšlenkou na protektorát v Maroku. Novinář z deníku *Le Petit Provençal* však čtenářům pokládal otázku, zda je skutečně protektorát v Maroku tak lákavou záležitostí. Dle tohoto deníku si i někteří republikáni měli myslet, že se nejedná o tak výhodnou záležitost, a to zejména v souvislosti s přerozdělováním majetku a moci mezi jinými státy a samozřejmě možným popuzením Německa, které by mohlo jít do krvavé války. Bismarck věděl, co dělá, když kdysi nabídl Francii Tunisko. Získal tak spojence v Itálii. Jenže k moci se dostal nový císař, který oproti Bismarckovi podporoval myšlenku kolonialismu.

---

⁵⁰ BALÍK, S. a BALÍK, S., *Právní dějiny mimoevropských zemí: (stručný nástin)*. 3., rozš. vyd., s. 198.

⁵¹ MILLER, G. S., *A History of Modern Morocco*, 75 – 76.

⁵² Tamtéž, s. 78.

V neposlední řadě se dalo také říci, že Tunisané byli mírumilovným národem, totéž se ovšem nedalo říci o poměrně bojovém obyvatelstvu Maroka.⁵³

Jak je vidno ze soudobého tisku, Francouzi si stejně jako u protektorátu v Tunisku pokládali otázky ohledně možných následků, které by jim okupace území mohla přinést.

Otázka ohledně Maroka se však nabízela již od dobytí Alžírska. Deník Le Volume tvrdil, že dobytí Tuniska v roce 1881 navíc značně zesílilo touhu dokončit ovládnutí severní Afriky. Právě proto Francouzi okupaci území asi nemohli odolat.⁵⁴

3.2 Smlouva z Fezu a dělení moci

Dne 30. března 1912 sultán podepsal Smlouvu z Fezu a přenechal tak Francouzům moc nad většinou Maroka, čímž také vznikl protektorát přezdívaný jako „Francouzské Maroko“. Smlouva z Fezu se téměř nelišila od smlouvy z Bardo. Některé články obou smluv měly být dokonce naprosto shodné. Předpokládalo se pozitivní přijetí smlouvy u francouzské veřejnosti.⁵⁵ Smlouva se však v některých úpravách přeci jen lišila, a proto je zde uvedeno aspoň orientační znění problematiky, kterou články upravovaly:

V prvním článku se vláda Francouzské republiky a sultána rozhodla ustanovit na marockém území nový režim, díky kterému mohli Francouzi v zemi provést vojenské, finanční, administrativní, vzdělávací a soudní reformy. Režim měl chránit postavení sultána, zachovat náboženský režim. Francouzi

---

⁵³ Informace online dostupná z deníku Le Petit Provençal, publikovaná dne 25. září 1911. [cit. 02-02-2022], s. 1. Dostupné z: <https://www.retronews.fr/journal/le-petit-provençal/25-septembre-1911/677/3161063/1?from=%2Fsearch%23sort%3Dscore%26publishedStart%3D1911-09-01%26publishedEnd%3D1911-09-30%26publishedBounds%3Dfrom%26indexedBounds%3Dfrom%26tfPublicationsOr%25B0%255D%3DLe%2520Petit%2520Proven%25C3%25A7al%26page%3D2%26searchIn%3Darticle%26total%3D30&index=24>.

⁵⁴ Informace online dostupná z deníku Le Volume, publikovaná dne 16. prosince 1911. [cit. 30-01-2022], s. 5. Dostupné z: <https://www.retronews.fr/journal/le-volume/16-decembre-1911/4490/5565590/5>.

⁵⁵ Informace online dostupná z deníku Le Matin, publikovaná 31. března 1912. [cit. 30-01-2022], s. 1. Dostupné z: <https://www.retronews.fr/journal/le-matin/31-mars-1912/66/196761/1?from=%2Fsearch%23allTerms%3Dprotectorat%2520maroc%26sort%3Dscore%26publishedStart%3D1912-03-29%26publishedEnd%3D1912-03-31%26publishedBounds%3Dfrom%26indexedBounds%3Dfrom%26page%3D1%26searchIn%3Dall%26total%3D88&index=5>.

se také měli se Španěly dohodnout ve věci zájmů o marocké území. Tanger si jako město měl zachovat speciální postavení, kterým do doby okupace disponoval.

Sultán souhlasil s tím, že francouzská vláda může po upozornění marocké vlády vojensky okupovat marocké území, pokud to uzná za vhodné z důvodu udržení pořádku a bezpečnosti obchodních transakcí. Francouzi také mohli vykonávat policejní dozor jak na souši, tak na moři.

Vláda Francouzské republiky se zavázala poskytovat Maročanům pomoc v případě ohrožení trůnu sultána či klidu v zemi. Stejná pomoc měla být poskytnuta také dědici trůnu a jeho dalším nástupcům.

Opatření, která bude chtít nový režim vydat, měla být na základě požadavku francouzské vlády vydána sultánem či jinými autorizovanými osobami, na které bude delegována tato moc. Stejný proces měl být uplatněn ve věci nových předpisů a úprav těch stávajících.

Francouzskou vládu měl v Maroku reprezentovat rezidentní generální komisař, který měl zaštitit dodržování této dohody. Měl být tak jediným prostředníkem sultána u zahraničních zástupců a ve vztazích, kde tito zástupci udržují vztahy s marockou vládou. Měl být zejména v čele všech záležitostí, které se dotýkaly cizinců v marocké říši. V jeho kompetenci mělo být také schvalování a vyhlásování dekretů vydaných sultánem, a to jménem francouzské vlády.

Zastupováním a ochranou marockých zájmů a subjektů v zahraničí měli být pověřeni diplomatictí a konsulární agenti Francie. Sultán se zavázal neuzavírat žádný akt mezinárodní povahy bez souhlasu Francouzské republiky.

Francouzská vláda a sultánova vláda si určily, že po vzájemné dohodě budou položeny základy finanční reorganizace země, které i při respektování práv držitelů dluhopisů marockých veřejných půjček umožní ručit za závazky marocké pokladny a pravidelně vybírat příjmy říše.

Sultán také prohlásil, že se v budoucnu zdrží uzavírání, ať už přímo či nepřímo, jakýchkoli veřejných nebo soukromých půjček a poskytování koncese v jakékoli formě bez povolení francouzské vlády.

Dohoda měla být doručena francouzské vlády k ratifikaci, načež měl být ratifikovaný text vrácen co nejdříve sultánovi.⁵⁶

Jelikož je tedy v obou smlouvách velká podobnost, bylo by vhodné obrátit pozornost na odlišnou situaci se Španělskem. Španělsko si také v návaznosti na minulé dohody nárokovalo Maroko, a proto ze strany Francouzů došlo ke kompromisu, kdy si Španělé na základě francouzsko-španělských dohod mohli ponechat část území na severu. Toto je upraveno hned v prvním článku smlouvy z Fezu a následně další smlouvou z roku 1912.⁵⁷

3.3 Počátky kolonizace

Hned v počátcích protektorátu Francouzi vytvořili mnoho ředitelství zabývajících se vzděláváním, pozemkovým právem, soudnictvím, také poštovní a jiné úřady. Francouzi taktéž v roce 1912 vyměnili sultána a hned zpočátku protektorátu tak byli velice spokojeni s jeho spoluprací. Sultán měl dle Francouzů disponovat mnoha kvalitami dobrého vůdce, se svou autoritou také vedl lid a pomáhal tak Francouzům v těžkých začátcích.⁵⁸

Navzdory veškerému diplomatickému umu a schopnosti administrativy se Francouzi v roce 1912 nemohli stále cítit pány Maroka. Sotva byla podepsána smlouva z Fezu, vypukl v zemi chaos, který začal právě v samotném Fezu. Maročtí vojáci se postavili svým francouzským instruktorům a začali je nemilosrdně zabíjet. V jiných městech docházelo k dalším rebeliím a pokusům o převrat, které byly Francouzi nakonec také potlačeny.

Vedoucí osoba, která tento chaos uklidňovala, byla hlavní francouzská protektorátní opora, v té době brzy se stanuvším rezidentním ministrem Louisem Hubertem Lyauteyum. Ten vzal otěže vlády pevně do svých rukou a postaral se

---

⁵⁶ AMERICAN SOCIETY OF INTERNATIONAL LAW: Protectorate Treaty Between France and Morocco. In: *The American Journal of International Law*, vol. 6, no. 3. Publikováno online dne 4. května 2017. [cit. 30-01-2022], s. 207 – 208. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/2212598>.

⁵⁷ PIRONET, O.: *Maroc: chronologie historique*. 2006. [online]. [cit. 30-01-2022]. Dostupné z: <https://www.monde-diplomatique.fr/mav/86/PIRONET/14101>.

⁵⁸ Informace online dostupná z deníku La Tribune de l'Aube, publikovaná dne 9. listopadu 1912. [cit. 30-01-2022], s. 1. Dostupné z: <https://www.retronews.fr/journal/la-tribune-de-l-aube/29-novembre-1912/1217/3036045/1?from=%2Fsearch%23allTerms%3Dprotectorat%2520maroc%26sort%3Dscore%26publishedStart%3D1912-11-29%26publishedEnd%3D1912-11-30%26publishedBounds%3Dfrom%26indexedBounds%3Dfrom%26page%3D1%26searchIn%3Dall%26total%3D28&index=4>.

o vzkříšení vládnoucí dynastie a obnovení sultanátu jakožto jakési opory zbývající marocké suverenity. Moc však byla v rukou Francouzů.⁵⁹ Lyautey se osvědčil jako perfektní volba pro vedení protektorátního aparátu. Se svým vojenským výcvikem, hlubokým respektem k tradicím a zároveň touhou po pozitivní změně a akci se po letech strávených v jiných protektorátech rozhodl zúročit své zkušenosti právě v Maroku. Maroko bylo v roce 1912 zkrátka ideálním místem, pro Lyuateyho téměř utopickým, neboť právě zde, v hluboce konzervativním prostředí, se mohl rozvinout jeho talent pro kompletní reorganizaci. Energetický a zapálený věřil, že francouzská nadvláda může podrobeným národům přinést pokrok a rozvoj, a to aniž by podrobený národ ztratil svou duši. Maroko dle něj také nemělo být anexováno jako Alžírsko, ani bráno jako pouhá kolonie. Mělo být nezávislé, pouze chráněné. Zapřísahal se neurazit žádnou tradici, neměnit zvyky, respektovat vládnoucí třídy a hierarchii, zapřáhnout vládnoucí síly ve prospěch obyvatelstva.

S touto myšlenkou v hlavě shromáždil výjimečné a nadějně mladé odborníky z různých polí působnosti, kteří měli vybudovat nové a lepší Maroko. Jeho vize byla idealistická, ale zpočátku úspěšná. Byly vybudovány elektrárny, cesty, reformováno vzdělávání. Změna měla přijít až po deseti letech, kdy se zdálo, jakoby se Maroko chtělo vrátit zpátky do svých zajetých kolejí.⁶⁰

Lyuateyho Maroko bylo odlišné od jiných francouzských protektorátů také ve formě zachování dosavadní vlády. Oproti míchanému tuniskému dvoru složeného jak z Tunisanů, tak i z Francouzů a rozprášené vlády Alžírka, která zmizela ještě před příchodem Francouzů, se v Maroku zachovala navenek velká úcta k nezávislosti a historii impéria.

V Lyuateyho protektorátu si sultán navenek zachoval svou formální moc. Vydával dekrety s vlastním podpisem, vystupoval jako první imám národa. Dvůr byl obsazen z většiny Maročany, Evropané nebyli tolik k vidění. Navenek se v personálním obsazení paláců zdálo, že Maroko zůstalo téměř beze změny. Lyuatey došel tak daleko, že při ceremoniálních příležitostech dokonce poklonkoval sultánovi při seskakování z koně.⁶¹

---

⁵⁹ MILLER, G. S., *A History of Modern Morocco*, s. 89.

⁶⁰ Tamtéž, s. 89 – 90.

⁶¹ Tamtéž, s. 90 – 91.

Říkalo se, že v Maroku je pouze jedna vláda, a to ta marocká, chráněná Francouzi. Pokud by se však návštěvníci tehdejšího Maroka podívali za nové, moderní kancelářské budovy, zjistili by, že mimo prostředí rostla kompletně nová francouzská vláda, která skutečně rozhodovala v marockých věcech.

Tyto dvě vlády, tedy palácová a kancelářská, fungovaly odděleně a vyvíjely se svým vlastním tempem. Marocká se zabývala vzděláváním, náboženskými otázkami a kulturou, zatímco ta francouzská komplexními úkoly spojenými s celkovým fungováním státního aparátu.

S přijetím nadvlády nad Marokem si Francouzi na svá bedra vzali nelehký úkol, a to provést kompletní ekonomickou a politickou reorganizaci země, která se nacházela v chaosu. Francouzi byli nuceni vytvořit nové ekonomické, volební, medicínské a vzdělávací systémy, obnovit zanedbanou administrativu země a provést pozemkovou reformu. Tento úkol byl těžký již sám o sobě, problémem však zůstávaly navíc ještě rebelující obyvatelstvo a různé externí vlivy, které ohrožovaly nadvládu.⁶²

Dva roky poté, co se Francouzi zavázali k tak ohromnému údělu, vypukla první světová válka. Ministr rezident Lyautey tak přišel o své úředníky, kteří utíkali do války, byl obrán o značnou část rozpočtu, z Maroka však odmítl ustoupit. Tato politika se vyplatila a Maroko tak zůstalo na Francii vázaným územím a přispělo tak svými vojenskými silami k zachování míru.⁶³

3.4 Období před druhou světovou válkou

Po válce čelilo Maroko vícero problémům. Prvním z nich byly vzpurné kmeny obývající především hory Atlasu, které nemohla ovládat často ani sultánova vláda a také vzestupu Abd Al-Karíma, který přenesl rebelii ze španělské zóny do té francouzské.⁶⁴ Oproti Francouzskému Tunisku byl marocký národ mnohem bojovnější, a proto se i po okupaci nejednalo o krátké rozmíšky, ale o delší války, které se táhly několik let. Příkladem mohou být zajjánské války, které se v protektorátu táhly od roku 1914 do roku 1921. Španělé měli s marockou

---

⁶² MILLER, G. S., *A History of Modern Morocco*, s. 91 – 92.

⁶³ Tamtéž, s. 102 – 104.

⁶⁴ BARBOUR, N., BROWN, C., L. a MILLER, G. S.: World War II and independence. In: *Maroco*. Britannica. Publikováno online dne 9. března 2022. [cit. 15-3-2022]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/Morocco/Decline-of-traditional-government-1830-1912#ref487945>.

revoltou také problémy. Důkazem budiž vzestup shora uvedeného Abd Al-Karíma.⁶⁵

Španělská armáda čítající 20 000 mužů byla tímto bývalým soudcem, který se s horskými kmeny v roce 1921 vzbouřil poražena. Tato válka zasáhla i Francouze, a proto se v roce 1925 spojili se Španěly, načež bylo povstání o rok později potlačeno. Francouzi následně museli ještě dobývat jižní území a někdy byli marockými kmeny dokonce poraženi. I přes značné vojenské úsilí na straně Francie můžeme hovořit o ovládnutí Maroka teprve až v roce 1934.⁶⁶

Kromě potlačování revolt a snahy vytvořit perfektní okupační aparát se Francouzi v roce 1930 taktéž snažili rozdělit marockou společnost uvedením dekretu, který měl sjednotit také práva berberských kmenů a nejspíše tímto aktem rozdělit marockou společnost. Následně o pár let později zakládali školy, kde se arabští studenti oddělovali od těch berberských. Tato politika ovšem později dosáhla opačného účinku, tedy sjednocení marockého národa v procesu osamostatňovacích tendencí.⁶⁷

---

⁶⁵ KLÍMA, J.: *Dějiny Afriky: vývoj kontinentu, regionů a států*. Praha: Lidové noviny, 2012, s. 174.

⁶⁶ Tamtéž, s. 233.

⁶⁷ WALTER, B., C.: Nationalism in Morocco. In: *Middle East Journal*, vol. 1, no. 1. Middle East Institute. 1947. [online]. [cit. 17-02-2022], s. 20 – 21. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/4321825>.

4 Výkon francouzské moci v protektorátech

4.1 Francouzské Tunisko

Oproti moderním státům, které byly zaměřeny na regionální rozvoje, se Tunisko jeví jako stát, který byl ztělesněnou regionální anarchií, do které občas, ať už více či méně, zdatněji zasáhla centrální moc.⁶⁸ S příchodem Francouzů se toto mělo změnit. Protektorát jim totiž nedával pouhou možnost kontroly na daném území, ale i možnost zasádnout se o reformy, s nimiž do té doby nebylo původní obyvatelstvo schopno přijít.⁶⁹

Rezidentní ministr Cambon jeho nástupci se dali do uskutečňování svého díla, a to zejména s pomocí francouzských protektorátních ministrů. Tunisáné byli zastoupeni k jejich nelibosti většinou pouze na nižších politických pozicích s výjimkou několika ministrů, mezi které patřil například i ministr spravedlnosti. Cambon pro zabezpečení protektorátů vytvářel různé poradní úřady. Mezi ty nejvýznamnější by se dal zařadit generální sekretář protektorátu. Ten vypomáhal s koordinováním byrokratického aparátu.⁷⁰

Pozdější rezidentní ministři vytvořili také tuniskou policii, která měla navenek utvářet fasádu tuniského vlivu. Policie se však také zodpovídala francouzské vládě. Některé části Tuniska se však nedařilo stále ovládat a k postupnému získání vojenské a policejní kontroly nad některými vojenskými úřady mělo dojít až na začátku 20. století.⁷¹

Francouzi taktéž museli provést reformu v oblasti nemovitostního práva, neboť v Tunisku platil starý systém dle muslimského práva. Pro agrikulturní zemi, jakou bylo Tunisko, bylo právo k nemovitostem velice důležité, v Tunisku však v tomto ohledu existoval zmatek. Zeměpisné a historické vlivy zapříčinily, že různé skupiny obyvatelstva, zejména kočovné kmeny, měly jiný koncept vlastnictví oproti obyvatelstvu žijícímu na severu. Tato problematika byla částečně vyřešena zákonem z července 1885, díky kterému si každý vlastník nemovitosti mohl svou nemovitost taktéž zaregistrovat. Proces registrace probíhal u speciálního

---

⁶⁸ HASNA, de B.: *Structure administrative et institutions du Protectorat français en Tunisie*. Paříž, Publications du Comité de l'Afrique française. 1939, s. 20.

⁶⁹ Tamtéž, s. 11.

⁷⁰ MILLER, G. S., *A History of Modern Morocco*, s. 46.

⁷¹ PERKINS, K.: *A History of Modern Tunisia (2nd ed.)*, s. 48.

tribunálu, kde se určovalo, zda jsou právní tituly k nemovitosti platné. Po této registraci bylo pozemkové vlastnictví vyjasněno.⁷²

Po postupném ovládnutí některých úřadů a centralizaci Cambon odstranil mezinárodní vliv tím, že odstranil některé mezinárodní konsulární soudy a donutil tak cizince obrátit se na francouzské soudnictví, které začalo v Tunisku nově vznikat. V té době se mělo jednat o lokální mírové soudy a soud první instance v Tunisu.⁷³

Pozdější zakotvení francouzského soudnictví značně ovlivnilo tuniský systém, který disponoval dvěma větvemi soudnictví. Spravedlnost byla pro Tunisany vykonávána náboženskými soudy, a to jak islámskými, tak i židovskými či ministrem spravedlnosti, tedy pokud nebyli Tunisané ve sporu zahrnujícím Evropany, což by znamenalo, že francouzský soud by dostal v rozhodování přednost.⁷⁴ Státní světský soud zakládal svou autoritu na tradičním právu vládců rozhodovat spory civilního i trestního charakteru. Soudy rozhodující dle práva šaría se zabíraly případy dotýkajících se osobního statutu a spory pozemkového charakteru, přičemž zde bylo zohledňováno islámské právo, zatímco soudy rabinů uplatňovaly zvláštní zákon, který se uplatňoval pro početné židovské obyvatelstvo. Zachování zákonů šaría, a tedy i těchto soudů, bylo pro mnoho muslimů neodmyslitelnou součástí jejich práv, která byla později také dotčena.⁷⁵

Francouzi v průběhu let na území Tuniska provedli ještě mnoho soudních reforem, mezi ty nejvýznamnější nepochybně patřilo umístění tuniského sekulárního soudu pod kontrolu Ředitelství soudních služeb, které spravoval francouzský soudce. V průběhu let byly dále vybudovány regionální soudní tribunály v šesti významných městech s ponecháním některých zvlášť závažných a provinčních případů tuniským sekulárním soudům.

---

⁷² CRIST, R., E.: Land Tenure in Tunisia. In: *The Scientific Monthly*, vol. 52, no. 5. American Association for the Advancement of Science. 1941. [online]. [cit. 14-02-2022], s. 404 – 405. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/17299>.

⁷³ PERKINS, K.: *A History of Modern Tunisia (2nd ed.)*, s. 48.

⁷⁴ Tamtéž, s. 50.

⁷⁵ Tamtéž, s. 50.

O pár let později Francouzi znovu rozvíjeli soudnictví, tentokrát ovšem za účelem kontroly vlády beje. Ne všichni tito muži hovořili arabsky a často neměli ani dostatečné právníké vzdělání. Jejich úsudek však měl velkou hodnotu, neboť dokázali sesadit i tuniské soudce s dlouholetou praxí. V letech 1906 – 1913 nakonec francouzští právníci spolupracovali na tvorbě mnoha zákonů se sekulárními zástupci tuniské strany. Výsledkem této spolupráce byl obchodní zákoník, trestní zákoník a soudní řád civilní. Všechna tato legislativa byla založena na pilířích francouzské právní nauky.⁷⁶

Dá se říci, že výše uvedené soudní reformy spolu se správními a finančními ovlivnily nejvíce fungování Tuniska i v jeho pozdějších etapách. K již zmíněnému uhrazení tuniského dluhu můžeme Francouzům přičíst k dobru také daňové reformy, změnu v politice exportu a importu, restrukturalizaci úřadů a že díky vyšší schopnosti francouzských ekonomů se nakonec dospělo k lepšímu fungování ekonomiky jako takové. Změny probíhaly v průběhu let rezidentní ministři často uzpůsobovali úřady dle svých potřeb.

Vládnutí nad menšími provinciemi bylo často svěřeno do rukou Tunisánů. Na některých územích působili ve vedení khálifové a jiní Tunisané odvozující svou moc od silných rodin. V některých administrativních jednotkách vládli zase kmenoví vůdci. Francouzi se snažili standardizovat tyto administrativní jednotky a v devadesátých letech 19. století tak dělili zemi geograficky, nikoli na základě krevních pout, jak bylo běžné v minulosti. V počátcích protektorátu dále ve větších provinčních centrech působili jako vedoucí osoby francouzští konzulové či vicekonzulové, zatímco jiné venkovské oblasti, které byly ve správě Tunisánů, byly bedlivě sledovány francouzskými vojáky.⁷⁷

Rezidentní ministr Cambon, který byl zodpovědný za chod protektorátu, se dále domníval, že právě schopná a efektivní občanská vláda může být ve výsledku mnohem účinnější než vojenská moc. Právě proto se také zasadil o vytvoření efektivnější byrokratické mašinerie, která se měla následně stát modelem pro jiné, později vytvořené protektoráty.

---

⁷⁶ PERKINS, K.: *A History of Modern Tunisia (2nd ed.)*, s. 51 – 53.

⁷⁷ Tamtéž, s. 46 a s. 48.

I přes zasvěcení k ochraně a konzervaci starého tuniského byrokratického aparátu se ovšem Cambon nehodlal podřizovat zřízení původního obyvatelstva a být tak s Francouzi v procesu ustanovení administrativy Tunisany zastíněn. Byl si však také vědom nutnosti užití vojenských sil, a to zvláště v oblastech, kde docházelo k neustálým rozbřojům, revoltě a její obyvatelstvo se jako problematické jevílo dlouhodobě.⁷⁸ Pro tyto účely však vyžadoval, aby byla armáda nenápadná. Uniforma totiž na Tunisany mohla působit jako symbol útlaku, nikoli protektorátní ochrany. Právě z tohoto důvodu Cambon vytvořil civilní kontrolory. Nejednalo se ani o náročný úkol. V protektorátní administrativě již působilo vícero Francouzů, např. v úřadě vicekonzulů. Tito muži, kteří již měli zkušenosti s protektorátním aparátem, byli pro Cambona ideální. Hodili se totiž na nové pozice, ve kterých mohli kontrolovat vedoucí úředníky v provinciích.⁷⁹

Francouzi tedy napřímo kontrolovali některé tuniské úředníky a důležitost a vliv armády byly značně zredukovány, neboť civilní úředníci nahrazovali na důležitých pozicích ty vojenské. Pozornost bude v kapitole dále věnována především civilním kontrolorům, ti totiž jako významní úředníci působili s podobným postavením i v Maroku.

V říjnu roku 1884 byl již v platnosti dekret o zavedení civilních kontrolorů. V jeho člancích se řešilo především postavení a začlenění kontrolorů do systému. Měli být umístěni v Tunisku, zodpovídat se rezidentnímu ministru a na svá místa být jmenováni francouzským prezidentem na doporučení ministra zahraničních věcí.⁸⁰ Přesná role a pravomoci civilního kontrolora nebyly zprvu přesně definovány, zpočátku také někteří z nich neměli příliš znalostí o Tunisku, a tak byl výkon jejich služby značně složitější. Civilní kontrolor byl následně v průběhu let nejvyšší policejní autoritou v okresku, spravoval finance a dohlížel taktéž na výběr daní a hospodaření. Tuniští oficiři byli taktéž nuceni udržovat v některých případech korespondenci s kontrolory, neboť tak taktéž probíhala jejich inspekce.⁸¹

---

⁷⁸ BALSLEY, D., J.: The recruitment and role of the civil controllers during the early years of the french protectorate in Tunisia. In: *Proceedings of the Meeting of the French Colonial Historical Society, vol. 5*. Michigan State University Press. 1980. [online]. [cit. 31-01-2022], s. 88. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/42953172>.

⁷⁹ Tamtéž, s. 88 – 89.

⁸⁰ Tamtéž, s. 89.

⁸¹ Tamtéž, s. 92 – 93.

Okruh záležitostí, kterým se kontroloři věnovali, byl skutečně široký. Dohlížel nad lesy, umění, výstavbu veřejných objektů, silnic, železnic a jiných základních objektů infrastruktury. Nakonec kontroloři obdrželi i značně větší práva oproti francouzské vojenské síle a četnictvu. Pod sebou měli také zkušené Tunisany, kteří se jim zodpovídali a často pomáhali například s hlášením nešvarů mezi kmeny či jiných roztržek a upozornili tak na možné budoucí konflikty.⁸²

4.2 Francouzské Maroko

Administrace Maroka se před vznikem protektorátu v průběhu staletí hodně lišila, těsně před vznikem protektorátu se však země nacházela v chaosu, který se pomalu blížil anarchii. Právě anarchii mělo Francouzské Tunisko s Francouzským Marokem jako společný rys. V Maroku vládl sultán a velice omezeně také vezíři, kteří pouze dohlíželi na plnění sultánových rozkazů.⁸³

Sultán byl tedy jak sekulární, tak i náboženský vůdce. Jeho pravomoci byly těžko definovatelné, nezpochybnitelné a velice rozsáhlé. Jeho jméno oproti vládnoucím panovníkům v Tunisku a Alžírsku zaznívalo pravidelně při pátečních modlitbách v mešitách. Sultán řídil veškerou politiku a působil také v podstatě jako nejvyšší islámský soudce.⁸⁴ Před rokem 1912 tedy veškerá centrální vláda byla v rukou sultána, který měl k dispozici pět ministrů s velmi omezenou mocí. V zemi byly snahy o vybudování rozvinutějšího byrokratického aparátu. Ty však byly potlačeny, když se moc dostala do rukou slabšího sultána. Francouzi před sebou měli těžký úkol v podobě kompletní reorganizace politického systému.⁸⁵

Francouzi, i v Maroku odstranili téměř celou ministerskou část vlády. Protektorátní vládu poté rozdělili na 2 části. První byla marocká ovládaná nativními úředníky, druhá technická, ovládaná Francouzi. Pozice sultána se změnila spíše na pouhou figurku ministra rezidenta. Ten však byl i nadále vůdcem muslimské

---

⁸² BALSLEY, D., J., *The recruitment and role of the civil controllers during the early years of the french protectorate in Tunisia*, s. 92 – 93.

⁸³ SCHAM, A., M.: *A study of Lyautey's administration of Morocco, in relation to indigenous and islamic institutions*. Durham's doctoral theses. Durham. Durham University. 1967. [online] [cit. 01-03-2022], s. 127 – 128. Dostupné z: <http://etheses.dur.ac.uk/7977/>.

⁸⁴ Tamtéž, s. 128.

⁸⁵ Tamtéž, s. 128.

populace. V zahraniční politice však ztratil slovo a ve většině důležitých záležitostech se nikdy neobešel bez podpisu ministra rezidenta.⁸⁶

Marocká část vlády byla poprvé reorganizována v roce 1912. V zemi zůstali čtyři vedoucí představitelé:

- a) předseda vlády;
- b) ministr války;
- c) ministr financí a
- d) ministr spravedlnosti

Post ministra války byl však pouhou fikcí, jelikož vojenská síla byla doménou Francouzů. První ministr rezident Lyautey věřil, že by Francouzi na vládnutí měli spíše dohlížet než přímo vládnout.⁸⁷

Ve shrnutí se dá říci, že protektorátní režim obral sultána a vládu o většinu nezávislé moci. Sultán stále disponoval mocí nejvyššího náboženského vůdce, jinou mocí však příliš nedisponoval. Marocké části vlády byla svěřena agenda náboženského a vzdělávacího charakteru, ovšem pod francouzskou kontrolou. Finance, telekomunikace, poštovní služby, zdravotnictví, zahraniční politika a jiné složitější záležitosti byly naopak svěřeny Francouzům. Protektorátní režim tímto rozdělením v podstatě zlikvidoval marockou vládu.⁸⁸

Na francouzské straně byli nejdůležitější zejména tři muži:

- a) rezidentní ministr, který disponoval v protektorátu největší mocí a zodpovídal se pouze francouzskému ministrovi zahraničí. Jeho hlavní úkoly spočívaly v celkovém vládnutí nad protektorátem, navrhování a schvalování veškeré protektorátní legislativy, zprostředkovávání komunikace mezi sultánem a cizinci, vedení pozemních i námořních vojenských sil;
- b) zástupce rezidentního ministra, který se měl věnovat zastupování rezidentního ministra, diplomacii, civilní administrativě;

---

⁸⁶ SCHAM, A., M., *A study of Lyautey's administration of Morocco, in relation to indigenous and islamic institutions*, s. 143.

⁸⁷ Tamtéž, s. 144 -145.

⁸⁸ Tamtéž, s. 150.

c) generální sekretář protektorátu věnující se zejména rozvoji byrokratického aparátu. Právě on sjednocoval Maročany i na regionální úrovni.⁸⁹

V počátcích protektorátu v zemi působily pouze dvě ředitelství, a to ředitelství financí a ředitelství veřejných prací. Tyto instituce zašitovaly například také telegrafní, poštovní služby, či snad zemědělství. V průběhu dalších let spojených s rozvojem protektorátu se však počet těchto ředitelství rozšířil. Jednalo se tedy o 8 ředitelství, jejichž agendou byly finance a daně, zemědělství, kolonizace, obchod, veřejné práce, domorodé záležitosti spojené s informačními službami, umění, kultura, zdraví a hygiena, poštovní služby a telekomunikace. Francouzi v těchto úřadech pokryli téměř celou veřejnou správu protektorátu.⁹⁰

Regionální administrativa v Maroku v minulosti, tedy před příchodem Francouzů z důvodu možného oslabení sultána téměř neexistovala. Francouzi zemi důkladně rozdělili a postarali se, aby každý region byl po původní vojenské kontrole pacifikován a následně řízen úřednickým aparátem. V Maroku dále, stejně jako v Tunisku, působili civilní kontrolóři, a proto jim zde již nebude věnována pozornost.⁹¹

V průběhu let bylo zřizováno značné množství dalších orgánů, mezi které se řadily různé rady a komory. Důležité je však zmínit, že i přes důležitost těchto orgánů je nezbytné zdůraznit, že i ony se před dlouhou dobu fungování protektorátů často měnily.⁹²

Změny proběhly také u menších jednotek, jako byly obce a kmeny. Před rokem 1912 byla města řízena hlavně pašou a jeho pomocníky, po okupaci Francouzů však byl paša ve městech ve své moci omezen, marocká policie nahrazena francouzskou a spousta pravomocí ve městech bylo svěřeno výhradně Francouzům nebo se staly součástí sdílené kompetence.⁹³

Jelikož v Maroku byly velmi důležité také kmeny, je nutné zdůraznit, že Francouzi provedli těžce proveditelné změny i u nich. Sultánové se v historii často měnili, kmenové tradice však zůstávaly, a proto bylo těžké jejich základy

---

⁸⁹ SCHAM, A., M., *A study of Lyautey's administration of Morocco, in relation to indigenous and islamic institutions*, s. 151 – 153.

⁹⁰ Tamtéž, s. 154 – 160.

⁹¹ Tamtéž, s. 166 a s. 169.

⁹² Tamtéž, s. 174 – 177.

⁹³ Tamtéž, s. 180 – 183, s. 193.

odstranit. Francouzi rozlišovali Araby a Berbery, dokonce se snažili respektovat také právní systém Berberů, který ale byl odlišný od arabského nebo muslimského. Nakonec však vytvářeli také své administrativní jednotky, které kmeny a jejich starý svět naprosto proměnily.⁹⁴

Po dobu celého trvání protektorátu fungovaly v zemi obyčejové a neformální soudy, u nichž se zdálo, že jsou podporovány Francouzi. Realita byla ovšem odlišná, neformální soudnictví a moc sultána byla omezena. Francouzi ustanovili své vlastní soudy, které byly pod jejich přímou správou. Cílem soudů bylo přiklonit se na stranu Francouzů. Koloniální vláda ovládala soudnictví a naplňovala jím své politické zájmy.⁹⁵

Ve věci ovládnutí marockých pozemků Francouzi nemohli být tak úspěšní jako v jiných protektorátech, Lyautey sice věřil v kolonizování, bránil však Maročany před přílišnými útrapami nebo podporováním vlády nepřiliš schopných Francouzů. Marocká půda byla taktéž na rozdíl od té tuniské a alžírské zabrána po celé zemi. Francouzi neměli k dispozici rozsáhlá nikým nevlastněná území, stát, kmeny, jedinci, ti všichni vlastnili nějakou půdu.⁹⁶

Okupace Maroka byla zkrátka plná pokusů a omylů, které zapříčinily, že v průběhu dekad bylo mnoho orgánů zrušeno, rozděleno, či reorganizováno. Moderní metody ve spojení s různorodým obyvatelstvem si od Francouzů žádaly také moderní řešení. I přes tyto drobné úpravy se však dá říci, že Francouzi na okupovaném území vytvořili velice povedený okupační systém, o kterém by se Maročanům v minulosti, tedy před příchodem Francouzů mohlo snad jen zdát.

---

⁹⁴ SCHAM, A., M., *A study of Lyautey's administration of Morocco, in relation to indigenous and islamic institutions*, s. 206, s. 208, s. 211.

⁹⁵ HANAFI, L.: *The Legal System of Morocco*. Konrad Adenauer Stiftung. 2020, s. 5 – 6.

⁹⁶ SCHAM, A., M., *A study of Lyautey's administration of Morocco, in relation to indigenous and islamic institutions*, s. 293.

5 Porovnání francouzských protektorátů s Protektorátem Čechy a Morava

5.1 Počátky výkonu moci v Protektorátu Čechy a Morava

Začátek roku 1939 byl pro Československo plný čím dál jasnějších náznaků, že se Hitler chce odhodlat k absolutní likvidaci Československa. Již 15. března 1939 se Němci dostali na naše území a den poté, tedy 16. března 1939 vydal Hitler Výnos o zřízení protektorátu Čechy a Morava. Tímto protiprávním aktem byly odstraňovány české národní svobody. Protektorát pozbyl státní povahy a na základě výnosu se začlenil do Německé říše. Právě těmito dny začala otevřená německá diktatura, zaštitěná silným represivním aparátem.⁹⁷

Před samotným rozbořením výnosu by bylo dobré si říci, co Hitlera lákalo právě na území Čech a Moravy. Pro účely práce bylo pro porovnání využito jako dalšího zdroje právě francouzského deníku, dle kterého napadl Hitler Československo především z důvodu využití české ekonomiky pro zásobení se na válečný konflikt.

Německo, které mělo být již celé roky bez kvalitních materiálů, v Československu našlo skladiště všeho, co potřebovalo. Do Německa byly odvezeny zásoby železa a jiných kovů, bavlna a len. Exportovány byly do Německa taktéž peníze či masné výrobky. V červenci roku 1939 již navíc čítaly statistiky 70 000 Čechů a 58 000 Slováků, kteří byli deportováni za účelem práce v německých továrnách ve smyslu pracovní povinnosti.

Oproti francouzským protektorátům panovala v Protektorátu Čechy a Morava též přísná cenzura tisku, ztížené podmínky pro publikaci u autorů, a dále pak především protižidovské zákony.⁹⁸ Z hrdého a inteligentního národa,

---

⁹⁷ SCHELLE, K. a kol.: *České právní dějiny. 3. upravené vydání*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 2016, s. 347-349.

⁹⁸ Informace online dostupná z Les Cahiers des droits de, publikováno dne 15. července 1939. [cit. 17-02-2022], s. 5. Dostupné z: <https://www.retronews.fr/journal/les-cahiers-des-droits-de-l-homme/15-juillet-1939/713/1962771/1>.

který ve střední Evropě vybudoval znamenitě organizovaný stát, měli Němci udělat otroky, kteří disponovali méně právy než černošské kmeny v afrických koloniích.⁹⁹

V protektorátu působily orgány dvojího druhu – říšské a loutkové. Pátý článek výnosu ustanovil říšského protektora jakožto ochránitele říšských zájmů. Právě protektor stál nejen v čele protektorátního aparátu, ale vedl i všechny orgány, služebny a úřady říše, přičemž měl lepší postavení než protektorátní vláda či státní prezident.¹⁰⁰ Z uvedeného článku je patrné, že mezi nejvýznamnější orgány patřil říšský protektor. Ten sídlil ve svém úřadu v Praze. Zástupcem protektora byl státní tajemník a nejvyšším orgánem výkonné moci protektorátní vláda. Protektorátní autonomní správa byla zastoupena státním prezidentem, který by se dal považovat za nacistickou loutku. Organizace institucí protektorátní vlády se postupně přizpůsobila úřadu říšského protektora.¹⁰¹

Německá protektorátní vláda zůstává i dodnes nechvalně proslulá svými bezpečnostními složkami. Němci se při okupaci území spoléhali zejména na obecní výkonnou policii, pořádkovou policii, gestapo, bezpečnostní službu a kriminální policii. Bezpečnostní složky hned 16. března 1939 zatýkaly značné množství novinářů. Mnoho lidí ve svém okolí znalo osobu, která byla zatčena. Jeden z hlavních představitelů gestapa se při příjezdu měl vyjádřit, že Němci mají za úkol zatknout 10 000 osob.¹⁰²

Soudnictví bylo rozděleno na dvě větve, a to na autonomní a na přenesené říšskoněmecké. U autonomního soudnictví nedošlo k výrazným změnám, říšskoněmeckými soudy byl ovšem uplatňován nacistický teror. Pozornost by nepochybně zasloužily zvláštní soudy, které se vyznačovaly řízením, které odpovídalo dnešnímu řízení zkrácenému dle zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád. Ojedinelé postavení zaujímal například také Lipský lidový soudní dvůr, jehož agenda se sestávala převážně ze zločinů, jako byla velezrada.¹⁰³

---

⁹⁹ Informace online dostupná z Les Cahiers des droits de, publikováno dne 15. července 1939. [cit. 17-02-2022], s. 7. Dostupné z: <https://www.retronews.fr/journal/les-cahiers-des-droits-de-l-homme/15-juillet-1939/713/1962771/1>.

¹⁰⁰ SCHELLE, K. a kol., *České právní dějiny. 3. upravené vydání*, s. 350.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 350 – 354.

¹⁰² Informace dostupná z Le Temps, publikováno dne 17. března 1939. [cit. 17-02-2022], s. 8. Dostupné z: <https://www.retronews.fr/journal/le-journal/17-mar-1939/129/250279/1>.

¹⁰³ SCHELLE, K. a kol., *České právní dějiny. 3. upravené vydání*, s. 355 – 356.

Z těchto základních informací by se dalo odvodit, že se Němci při svém výkonu protektorátní moci oproti Francouzům při vytěžování země příliš nezajímali o její rozvoj, ale především o vytěžení maxima zisku za udržení absolutního pořádku. Lze tedy tvrdit, že nacionalismus byl v případě Němců vůči Protektorátu Čechy a Morava mnohem silnější oproti tomu francouzskému.

5.2 Výnos o zřízení Protektorátu Čechy a Morava

Pokud se vrátíme k samotnému zřízení protektorátu, zjistíme, že s myšlenkou, že výnos z 16. března 1939 byl inspirován Bardskou smlouvou z roku 1881, přišel v době německé okupace českých zemí jako první právník, bývalý ministerský rada v kanceláři prezidenta Emil Sobota. Po zhlédnutí Bardské smlouvy a její doplňující Konvence z Marsy se tedy dá bez pochyb shledat, že se Němci ve svém výnosu o zřízení protektorátu těmito smlouvami přinejmenším inspirovali. Pro úplnost je zde uvedeno znění výnosu:

Čl. I

(1) Části bývalé Česko-Slovenské republiky, obsazené v březnu 1939 německými oddíly, náleží napříště k území Velkoněmecké říše a vstupují jako „Protektorát Čechy a Morava“ pod její ochranu.

(2) Pokud obrana Říše to vyžaduje, učiní Vůdce a říšský kancléř pro jednotlivé části těchto území úpravu od toho odchylnou.

Čl. II

(1) Obyvatelé Protektorátu, kteří jsou příslušníky německého národa, stávají se německými státními příslušníky a podle ustanovení zákona z 15. září 1935 (Říšský zák. I., str. 1146) o říšských občanech říšskými občany. Pro ně platí tudíž také ustanovení na ochranu německé krve a německé cti. Podléhají německé soudní pravomoci.

(2) Ostatní obyvatelé Čech a Moravy stávají se státními příslušníky Protektorátu Čechy a Morava.

Čl. III

- (1) *Protektorát Čechy a Morava jest autonomní a spravuje se sám.*
- (2) *Vykonává svá výsostná práva, náležející mu v rámci Protektorátu ve shodě s politickými, vojenskými a hospodářskými potřebami Říše.*
- (3) *Tato výsostná práva jsou zastávána vlastními orgány a vlastními úřady s vlastními úředníky.*

Čl. IV

Hlava autonomní správy Protektorátu Čechy a Morava požívá ochrany a čestných práv hlavy státu. Hlava Protektorátu potřebuje pro výkon svého úřadu důvěry Vůdce a říšského kancléře.

Čl. V

- (1) *Jako zastávce říšských zájmů jmenuje Vůdce a říšský kancléř „Říšského protektora pro Čechy a Moravu“. Jeho úřední sídlo jest Praha.*
- (2) *Říšský protektor jako zástupce Vůdce a říšského kancléře a jako zmocněnec říšské vlády má úkol pečovati, aby bylo dbáno politických směrnic Vůdce a říšského kancléře.*
- (3) *Členové vlády Protektorátu jsou potvrzováni Říšským protektorem. Potvrzení může býti odvoláno.*
- (4) *Říšský protektor jest oprávněn dáti se informovati o všech opatřeních vlády Protektorátu a udíleti jí rady. Může podati námitky proti opatřením, která by byla s to poškoditi Říši a je-li nebezpečí v prodlení, vydati nařízení, nutná ve společném zájmu.*
- (5) *Od vyhlášení zákonů, nařízení a jiných právních předpisů, jakož i od výkonu správních opatření a pravoplatných soudních rozsudků jest upustiti, podá-li Říšský protektor námitky.*

Čl. VI

- (1) *Zahraniční věci Protektorátu obzvláště ochranu jeho státních příslušníků v cizině, zastává Říše. Říše povede zahraniční věci tak, jak to odpovídá společným zájmům.*
- (2) *Protektorát obdrží zástupce u říšské vlády s úředním označením „vyslanec“.*

Čl. VII

- (1) Říše poskytuje Protektorátu vojenskou ochranu.
- (2) Vykánávajíc tuto ochranu, udržuje Říše v Protektorátu posádky a vojenská zařízení.
- (3) Pro udržení vnitřní bezpečnosti a pořádku může Protektorát zříditi vlastní sbory. Organizaci, početní sílu a výzbroj určí říšská vláda.

Čl. VIII

Říše vykonává bezprostřední dohled na dopravnictví, jakož i na pošty a telekomunikace.

Čl. IX

Protektorát náleží k celnímu území Německé říše a podléhá její celní výsosti.

Čl. X

- (1) Zákonitým platidlem jest vedle říšské marky až na další koruna.
- (2) Poměr obou měn navzájem určí říšská vláda.

Čl. XI

- (1) Říše může vydávati právní předpisy s platností pro Protektorát, pokud toho vyžaduje společný zájem.
- (2) Pokud je dána společná potřeba, může Říše převzít do vlastní správy správní obory a zříditi potřebné pro ně vlastní říšské úřady.
- (3) Říšská vláda může učiniti opatření, potřebná k udržení bezpečnosti a pořádku.

Čl. XII

Právo, platné té doby v Čechách a na Moravě, zůstává v účinnosti, pokud neodporuje smyslu převzetí ochrany Německou říší.

Čl. XIII

*Říšský ministr vnitra vydá v dohodě se zúčastněnými říšskými ministry právní a správní předpisy, potřebné k provedení a doplnění tohoto výnosu.*¹⁰⁴

V kapitole vzniku Francouzského Tuniska lze dojít ke zjištění, že znění Bardské smlouvy je velice podobné systematické výnosu. První článek Bardské smlouvy a nepojmenovaná preambule výnosu vymezují vztahy obou zemí před vznikem protektorátu. Článek 2 Bardské smlouvy řeší okupaci území. Ve výnosu je stejná problematika řešena v prvním článku. Postavení hlavy chráněného subjektu je v Bardské smlouvě upraveno článkem 3, zatímco ve výnosu jde o článek č. 4.¹⁰⁵ Jak Bardská smlouva, tak i Konvence z Marsy, řeší ve svých ustanoveních další otázky z vojenské, finanční nebo správní oblasti. Procedurálně lze rozdíl v koncepci francouzského protektorátu v Tunisku najít v sjednání vztahu, kdy na straně Tunisů vystupuje bej, na straně Francouzů ministr rezident.¹⁰⁶

Z této kapitoly nastiňující základy fungování Protektorátu Čechy a Morava se nepochybně může odvodit, že i když se Němci skutečně inspirovali u výnosu smlouvami z Francouzského Tuniska, tak jejich chování v protektorátu tomu francouzskému zcela neodpovídalo. Důkazem tohoto tvrzení mohou být četné publikace o těžkém jařmu českých občanů, francouzské označení Čechů v dobovém denním tisku za otroky, kteří mají menší práva než domorodé obyvatelstvo afrických kolonií, a možná také fakt, že Němci na našem území oproti francouzským protektorátním vládcům vydrželi mnohem kratší dobu.

---

¹⁰⁴ Úplné znění Výnosu vůdce a říšského kancléře o protektorátu Čechy a Morava ze dne 16. března 1939, které je online dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/zide-v-ceskych-zemich-a-konecne-reseni-zidovske-otazky/protizidovska-politika-po-zrizeni-protektoratu-cechy-a-morava/protektorat-cechy-a-morava/vynos-vudce-a-riskeho-kanclere-o-protektoratu-cechy-a-morava-ze-dne-16-brezna-1939/>.

¹⁰⁵ BALÍK, S., *Bardská smlouva a okolnosti vzniku francouzského protektorátu v Tunisku*, s. 3 – 4.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 3 – 4.

6 Rozpad francouzských protektorátů

6.1 Cesta k nezávislosti Tuniska

Pokud chceme zjistit základní důvod rozpadu Francouzského Tuniska, musíme pozornost upřít především na nacionalistická hnutí, která se svým dlouhým působením donutila Francouze odejít nakonec ze země. Právě tyto strany vystavěly pilíře sociálního a kulturního hnutí v protektorátu a v postupné návaznosti nutily Francouze k ústupkům.¹⁰⁷

Samotná přítomnost Francouzů v Tunisku zapříčinila postupný rozvoj původně egyptského učení saláfistů, které po dlouhou dobu následně tvořilo jeden z hlavních názorových proudů muslimských vlastenců. Tunis měl od roku 1883 dokonce první saláfistickou pobočku se svými stoupenci tohoto významného hnutí. Ti se označovali příznačně – Mladotunisané. Toto hnutí bylo důležité zejména z velkého napojení na různé noviny, které šířily jejich myšlenky.¹⁰⁸

Francouzi v Tunisu budovali školy dle evropského typu. Řízené byly Ředitelstvím veřejného vzdělávání. V roce 1900 byla dokonce založena první dívčí škola určená muslimským dívkám. V protipólu francouzského vzdělávání Tunisané disponovali možností navštěvovat jiné domácí muslimské školy, které upevňovaly jejich identitu, a proto také přispěly k později rozvinutějším nacionalistickým zájmům.

Mladotunisané nakonec s rostoucím vlivem žádali v roce 1906 podíl na vykonávání moci v zemi, načež v roce 1907 založili Stranu pokroku, tedy jich první vlastní politickou organizaci.¹⁰⁹

I když byla tato strana založena až v roce 1907, první střet s Francouzi nastal již v roce 1906, když jeden z členů hnutí osočil rezidentního ministra z nedostatečného zájmu o ekonomickou situaci v zemi. Ze strany Francouzů

---

¹⁰⁷ HOUSSEI, El L.: The History and Evolution of Independence Movements in Tunisia. In: *Oriente Moderno*, vol. 97, no. 1. Istituto per l'Oriente C. A. Nallino. 2017. [online]. [cit. 08-03-2022], s. 67. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/48572291>.

¹⁰⁸ KLÍMA, J., *Dějiny Afriky: vývoj kontinentu, regionů a států*, s. 171 – 172.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 172.

však byla tato výtky vyřešena poměrně brzy pouhou floskulí o štedrosti, spravedlnosti a svobodě, kterou naopak protektorát Tunisanům poskytoval.¹¹⁰

Propagování jejich názorů zajistil francouzsky psaný novinový plátek *Tunisian*. Vzhledem k okupaci a přílišnému elitářství vůdců se však nedočkaly žádné větší odezvy. Psal se rok 1911, když zemi zachvátila vlna nepokojů vyvolaná jak italským vpádem do sousední Lybie, tak i náboženskými spory. Vůdci Mladotunisanů byli deportováni ze země. Francouzi nařídili v zemi stanné právo. V době vypuknutí první světové války žilo v Tunisu 50 000 Francouzů a překvapivě ještě početnější skupina Italů. Bělošská složka se však zdála přese vše přeci jen méně početně významná, a právě proto Francouzi také hledali ohleduplnější administrativní metody určené k budování pragmatičtějšího vztahu k více zastoupenému původnímu obyvatelstvu oproti značně kolonizovanému Alžírsku.¹¹¹

Když byla strana Mladotunisanů vcelku brzy zrušena a drobné povstání Tunisanů potlačeno, mohli Francouzi konečně protektorát stabilizovat. Bránil jim v tom však další pokus politické strany, a to Liberální ústavní tuniské strany, jinak známé také jako Destúr, v překladu Ústava. Cílem této strany bylo obnovení tuniské ústavy z roku 1857, zapojení více Tunisanů do státní správy. Strana Destúr volala již v roce 1920 po autonomii argumentujíc rovností všech civilizovaných národů. Cílem měla být nová vláda pod autoritou beje se zastoupením dvou třetin původních Tunisanů a jedné třetiny koloniálních okupantů. Zahraniční politika měla zůstat v portfeji rezidentního ministra, ale také pod autoritou tuniské vlády.¹¹²

Zpočátku Francouzi nedokázali pochopit, jak hluboce jsou zakořeněny tyto nacionalistické tendence, podceňovali jejich působnost a počet. Domnívali se, že se jedná o dílo pár rebelů. Jejich síla se i přes krátkodobé snižování nároků po neúspěchu při jednání s Francouzi však měla ukázat až později.¹¹³

Důkazem pro toto krátkodobé změkčování může být navrhnutý devíti článkový program pro reformu v protektorátu:

- a) vytvoření poradního shromáždění složeného ze stejného počtu francouzských a tuniských zástupců zvolených ve všeobecných volbách;

---

¹¹⁰ HOUSSEI, El L.: *The History and Evolution of Independence Movements in Tunisia*, s. 70.

¹¹¹ KLÍMA, J., *Dějiny Afriky: vývoj kontinentu, regionů a států*, s. 172.

¹¹² Tamtéž, s. 230.

¹¹³ HOUSSEI, El L.: *The History and Evolution of Independence Movements in Tunisia*, s. 75.

- b) správa tuniskou vládou;
- c) rozdělení moci mezi výkonnou, zákonodárnou a soudní;
- d) otevření administrativních pozic tuniským občanům s rovnými osobními a intelektuálními požadavky na výkon funkce jako u francouzských kandidátů;
- e) rovné zacházení s tuniskými pracovníky vykonávajícími stejnou práci jako Francouzi nebo evropskými občany;
- f) ustavení zastupitelstev měst volených ve všeobecných volbách pro všechna města v Tunisku;
- g) povinné základní vzdělávání;
- h) tuniská účast na dražbách nebo přerozdělování zemědělské půdy a
- i) svoboda tisku, shromažďování a sdružování.¹¹⁴

Tyto ještě poněkud mírné požadavky zůstaly téměř bez povšimnutí, dokud tedy nebylo jasné, že rozdíly mezi protektorátním režimem a požadavky nacionalistů nebyly příliš velké. Došlo k patové situaci, kdy se ze strany Tunisánů ozývaly stále znepokojenější hlasy. Pokud by snad Francouzi vyhověli permanentně těmto požadavkům, mohli by si možná ušetřit další krize, které byly způsobeny někdy až přílišnou liknavostí.¹¹⁵

V roce 1921 bylo Francouzi zrušeno stanné právo, načež vzhledem k častým manifestacím za zřízení samosprávy následně v roce 1922 zřídili poradní orgán složený ze svého ministra rezidenta a Tunisánů. Po tomto kroku odpor Tunisánů zeslábnul, konaly se pouze drobné stávky. V roce 1923 však přišel zákon o francouzském státním občanství, který měl muslimy donutit k ostré kritice, neboť umožňoval jakýmkoliv Evropanům po třech letech pobytu na území Tunisu získat plné francouzské občanství.¹¹⁶

Následně, v roce 1924, vznikla levicová a odborová Všeobecná konfederace tuniských pracujících, která byla příliš radikální i na vedení strany Destúr, které se od ní distancovalo. Bej Ahmad II. zůstával i nadále vcelku nevýznamnou osobou. Destúr taktéž nemohl účinně obhajovat národní zájmy, a právě proto se mladí lidé se zájmem o změnu začali soustředit kolem osob, které se zdály

¹¹⁴ HOUSSEI, El L.: *The History and Evolution of Independence Movements in Tunisia*, s. 75.

¹¹⁵ RIVLIN, B.: The Tunisian Nationalist Movement: Four Decades of Evolution. In: *Middle East Journal*. Vol. 6, No. 2. Middle East Institute. [online]. 1952. [cit. 20-03-2022], s. 169. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/4322381>.

¹¹⁶ KLÍMA, J., *Dějiny Afriky: vývoj kontinentu, regionů a států*, s. 230.

v těchto věcech výkonnější. Jednou z těchto osobností byl také novinář a advokát Habib Burgiba, který pozornost strhával především na neuspokojující vypořádání se s dopady krize ve svých novinách *Tuniské akce*.¹¹⁷ Právě Burgiba se jevil jako jedna z nejoslavnějších osobností v tuniském zastoupení. Toto postavení si získal vícero skutečnostmi, ať již mimořádně úspěšným výkonem advokacie, díky které obdržel jak prestiž, tak i peníze, tak především založením strany Neo Destúr v roce 1933. Jako generální tajemník této strany, žádal z pozice jejího generálního tajemníka uznání nezávislosti Tuniska.

V zemi se budoval další odpor, Tunisané bojkotovali francouzské zboží a stavěli se zamítavě k výkonu vojenské služby, což popudilo Francouze k zatýkání vůdčích představitelů shora zmíněné strany. Tento krok však Francouzům bohužel nebyl příliš platný, neboť politická ideologie strany se rozšířila i mezi chudé obyvatelstvo, které se ozývalo hlasitě formou různých protestů proti věznění členů strany.¹¹⁸ Francouzská vláda politické vězně propustila, někteří nacionalističtí vůdci ovšem stále zůstávali ve vězení. Duben 1938 se následně do historie Tuniska zapsal nikoli jako velká demonstrace, nýbrž jako ozbrojený konflikt, při kterém Francouzi nasadili zbraně jako tanky a kulometry. Sto dvacet lidí bylo zabito, tisíckovky lidí zatčeny. Burgiba byl zatčen, Neo Destúr zakázán. Vedení strany se z důvodu vedení soudního procesu dokonce ocitlo až v samotné Paříži. Nenávist vůči Francouzům dospěla až do krajnosti, kdy ilegální vedení zbytků strany Neo Destúr vyhledávalo na začátku druhé světové války možnou pomoc od protifrancouzské fašistické koalice. Francouzi byli taktéž dehonestováni, a to především v souvislosti s podřízením Tunisánů kolaborantské vládě ve Vichy.¹¹⁹

I přes těžkosti ve vedení strany Neo Destúr, kdy její vůdce Burgiba byl ve vězení, se dařilo straně dařilo. Nový vůdce strany byl schopný v získávání členské základny, a tak se koncem války počet straníků rozrostl zhruba na 100 000. Burgiba se účastnil mimo jiné založení Ligy arabských států a otevření informační kanceláře Neo Destúru. Jeho návrhy na možné vyjednávání a případné změny ve formě spolupráce byly Francouzům odmítnuty.

---

¹¹⁷ KLÍMA, J., *Dějiny Afriky: vývoj kontinentu, regionů a států*, s. 231.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 230 – 231.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 231.

Nové nacionalistické odborové centrály se se svými stávkami taktéž zasadily o podporu snažení Neo Destúru. Ministr rezident v roce 1947 navrhl nové politické rozložení sil, ve kterém by tuniský premiér mohl řídit smíšenou vládu. Vůdčí představitel starého Destúru tuto myšlenku odmítl, ale nový vůdce Neo Destúru jevil o takovéto uspořádání zájem. Podporoval mimo jiné také orientaci na jiné islámské země.¹²⁰

Burgiba tento postoj kritizoval. Po návratu z exilu však potlačoval v davech výhrady proti stranickému konkurentovi, který jej nahradil po jeho uvěznění. Když Burgiba pochopil, že u ostatních arabských zemí nenajde dostatečnou podporu pro osvobození své země, rozhodl se roku 1950 navrhnout jak Francouzům, tak i bejovi, vlastní plán nezávislosti, který byl založen také na faktu, že v roce 1950 bylo francouzským ministrem Schumanem slíbena Tunisánům postupná autonomie. Toto rozhodnutí o postupné autonomii bylo k velkému rozhořčení Tunisánů ministrem v roce 1951 odvoláno.¹²¹

V červenci 1952 další z francouzských rezidentních ministrů předložil bejovi nový francouzský vládní reformní plán, u něhož trval na okamžité akceptaci. Bej však požadoval čas pro prostudování plánu a zvážení jeho dopadů. K stvrzení plánu bejovou pečeti došlo však až v prosinci 1952, kdy se bej nakonec neochotně podvolil. Reformní plán, který měl být v účinnosti na dobu pěti let zahrnoval:¹²²

- a) postupné převedení všech resortů na tuniské ministry s výjimkou zahraničních věcí, policie a armády a financí, které měly nadále setrvat pod francouzskou kontrolou;
- b) postupné nahrazování francouzských státních zaměstnanců Tunisany;
- c) demokratické komunální volby, nakonec vedoucí k založení voleného národního zákonodárského sboru po uplynutí pětiletého období;
- d) okamžité ustavení dvou jmenovaných legislativních orgánů jako poradních sborů beje. Jeden měl být složen celý z Tunisánů, další ze stejného počtu Tunisánů a Francouzů, v kompetenci měli mít finanční záležitosti a

---

¹²⁰ KLÍMA, J., *Dějiny Afriky: vývoj kontinentu, regionů a států*, s. 281.

¹²¹ Tamtéž, s. 281 – 282.

¹²² LEVY, H., L.: TUNISIA. In: *The American Jewish Year Book*, vol. 55. American Jewish Committee. 1954. [online]. [cit. 19-03-2022], s. 309. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/23603636>.

- e) omezení moci francouzského ministerského rezidenta, který si však mohl zachovat právo veta a dokončit vyhrazené pravomoci.

Nacionalisté ze strany Neo Destúr však žádali o:

- a) absolutní vnitřní autonomii s výjimkou zahraničních věcí a policejních vojenských sil;
- b) zvýšení počtu Tunisánů ve státní službě a
- c) zvolený tuniský zákonodárny sbor¹²³

V obou plánech jde vidět velký rozdíl mezi požadavky obou stran. Země tak byla odsouzena k dalším nepokojům z důvodu nespokojenosti Tunisánů. Neo Destúr a nacionalistická odborová centrála v roce 1952 vyhlásily generální stávkou. Zemi zmítaly velké nepokoje, Burgiba byl znovu uvězněn, vedení odboje převzal jistý Farhat Ašad, který byl téhož roku zavražděn teroristy, kteří kolaborovali s francouzskými osadníky. Protektorát byl v ohrožení, ozbrojení partyzáni ničili Francouzi dlouho budované zázemí, mosty, železnice i vojenské základny podléhaly rychlé zkáze. Francouzští osadníci museli vůči takovému chování zakročit, a proto byly vyslány miliční jednotky. Obě strany spolu z důvodu velké tenze v zemi jednaly v roce 1954 celé tři měsíce. V srpnu 1955 nakonec Francouzi přistoupili k ustanovení vnitřní autonomie, v zemi se etablovala první národní vláda s Burgibou jako ministerským předsedou.¹²⁴

Toto však některým nestačilo. V roce 1955, nejspíše také z důvodu vedení války v Alžírsku, Francouzi ustoupili úplně, a to ve formě rezignace spojené s odchodem ze země. Velká éra Francouzského Tuniska skončila k 20. březnu 1956, kdy nezávislé Tunisko dovolilo Francouzům ponechat si pouze námořní základnu v Bizertu. V roce 1957 byla zrušena taktéž monarchie, poslední bej z dynastie Husajnovců ztratil moc a Tunisko se proměnilo v republiku v jejímž čele stál dosavadní předseda vlády Burgiba.¹²⁵

---

¹²³ LEVY, H., L.: *TUNISIA*, s. 309 – 310.

¹²⁴ KLÍMA, J., *Dějiny Afriky: vývoj kontinentu, regionů a států*, s. 282.

¹²⁵ Tamtéž, s. 282.

6.2 Cesta k nezávislosti Maroka

Období od roku 1925 do roku 1930 v Maroku by se dalo charakterizovat jako počátek nacionalistického hnutí. Není zcela jasné, proč se probudilo právě v těchto letech. Dá se ale předpokládat, že jde o postupné gradování změn v zemi a odchod Maročany respektovaného rezidentního ministra Lyautyeho spojený s mnoha změnami. Lyautyey usiloval o perfektní vyškolení svých podřízených, přijímal do služby jen muže, kteří měli vztah k Maroku, a především cítili určitou sympatii k nepřímému vládnutí. Po celou dobu svého vládnutí se snažil především o redukování zbytečných francouzských pracovníků a nahrazení je rodilými Maročany hned, jak jen to bylo možné. Nový rezidentní ministr Steeg si naopak z Alžírsku přivezl politiku přímé administrativy, která byla Maročanům nepochybně méně příjemná.¹²⁶ Lyautyeho muži byli zproštěni služby a nahrazeni muži, kteří neměli v Maroku žádné předchozí zkušenosti. Steeg dokonce nabíral Francouze na místa nižších úředníků, kde mohli působit dokonce i méně trénovaní Maročané. Mezi lety 1925 – 1932 se počet francouzských úředníků ztrojnásobil. Toto by pro Maročany nebyl snad tak nepříjemný fakt nebýt skutečnosti, že Francouzi za stejnou práci obdrželi mnohem vyšší mzdy.

V zemi, kde 90 % příjmů národního rozpočtu bylo tvořeno domácím obyvatelstvem a francouzští úředníci z něj byli neefektivně placeni, se mladým Maročanům zdálo, že jsou silně znevýhodňováni. Během Steegova úřadování jako rezidentního ministra dále stoupl počet zemědělských osadníků z Francie o celých 50 %.¹²⁷

Jedním z dalších faktorů pro rozvoj nacionalistického hnutí byl nepochybně také nový model vzdělávání. Po dokončení prvních muslimských středních škol založených Francouzi a vystudování některých vybraných Maročanů ve Francii se nepochybně rozšířila očekávání mladé generace. Začátky marockého nacionalismu přišly až se vzdělávacími reformami Francouzů, které v Maroku zanechaly silnou stopu.

---

¹²⁶ DAMIS, J.: Developments in Morocco under the French Protectorate, 1925 – 1943. In: *Middle East Journal*, vol. 24, no. 1. Middle East Institute. 1970. [online]. [cit. 05-03-2022], s. 74 – 77. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/4324554>.

¹²⁷ Tamtéž, s. 76.

Důležitým prvkem nacionalistického hnutí byl vznik tajných společenství. První z nich byl založen v roce 1925 v samotném Fezu. Další následovaly v Rabatu a Tetuanu. Tyto skupiny se dělily a příslušnictví ke každé z nich mělo značné rozdíly. Příslušníci společenství z Fezu se nábožensky řadili k tradičnímu islámu a jejich postoj k západu byl z tohoto důvodu obecně skeptický.¹²⁸

Členové tajného uskupení Rabati byli oproti tomu silně ovlivnění západní kulturou, takže se cítili při užívání jazyka příjemně jak v arabštině, tak i francouzštině. Preference arabského či francouzského jazyka byla jedním ze základních rozdílů mezi různými skupinami intelektuálních elit v Maroku. Tyto společnosti, které začaly jako tajné diskuzní kroužky, nakonec silnou propagandou v tisku ovlivňovaly dění v celé zemi. Změna v rychlosti postupu těchto tendencí však měla přijít zejména v roce 1934, kdy Francie konečně dokončila okupaci Maroka a skupina nativních intelektuálů vytvořila v Paříži plán marockých reforem.¹²⁹

Mezi hlavní požadavky patřilo především opravdové dodržování protektorátní smlouvy, odstranění přímé administrativy, nastolení administrativy, která by vládla ve smyslu národní jednotnosti a aby se také značná část původních marockých obyvatel zapojila do procesu vládnutí se stejnými právy, jaké měli Francouzi. Maročané hlásali myšlenku, že Francouzská kontrola byla všudypřítomná, a to v každém aspektu života. Francouzi měli k uskutečňování této kontroly užívat buď své vlastní úředníky, nebo ty z marocké větve vlády. Tyto myšlenky se v soudobé společnosti mohly zdát za revolucionářské, ve skutečnosti se však nejednalo o nic jiného než o pravou podstatu protektorátního zřízení, které zákonně ustanovilo kontrolu, nikoli přímou administraci. Jak to obvykle s revolucionářskými myšlenkami bývá, ani zde nedošlo k jejich uznání.¹³⁰

Návrhy reforem Francouzi pokládali za unáhlené, ba i dokonce bezvýznamné, neboť pokládali pár stovek studentů za pouhé skupinky, které nereprezentovaly veřejné mínění a nemohli tak zasáhnout velké marocké území. Tito studenti však byli hrubě podceněni, neboť během následujících let tyto

---

¹²⁸ DAMIS, J.: *Developments in Morocco under the French Protectorate*, s. 77.

¹²⁹ Tamtéž, s. 78.

¹³⁰ HARRIETT, M.: The Development of Nationalism in French Morocco. In: *Phylon (1940 – 1956)*, vol. 16, no. 4. Clark Atlanta University. 1955. [online]. [cit. 08-03-2022], s. 429 – 430. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/272660>.

myšlenky rychle šířili mezi marockou populaci, která se svým rozhořčením nakonec také dala pocítit francouzské vládě svůj hněv.¹³¹

Následující roky do druhé světové války byly plné policejních zákroků, zmatků, a dokonce i obléhání. Francouzi si byli vědomi možného ohrožení, a proto také rezidentní ministr zvolil v prvních letech války poněkud smířlivější politiku vůči nacionalistům. Maročané obdrželi lepší podmínky, byly budovány další školy, nemocnice, rozmohlo se také poskytování služeb Maročanům. Francouzi se také zesílením pozice pašů a jiných politicky významných politiků snažili obměkčit nacionalisty a skutečně se jim to aspoň částečně povedlo.

Maroko zůstalo poměrně poklidné. Toto se projevilo také především v roce 1940, kdy padla Francie vlivem útoku Adolfa Hitlera. Poslední roky války však byly prožity v tíživé atmosféře, tajná vojenská služba údajně na základě nedostatečných důkazů zatýkala nacionalistické vůdce z důvodu možného kolaborování s Německem. V návaznosti na toto zatýkání vypukly v Rabu a Fezu nepokoje, které byly potlačeny až po delším čase.¹³²

Ve spojitosti s těmito incidenty došlo také k reorganizaci nacionalistických hnutí, které se ve výsledku projevilo především ve vzniku nezávislé strany Istiklál. Navzdory faktu, že nacionalistické hnutí nebylo nikdy sjednoceno, byla tato politická strana dobře organizována. Její členové byli rekrutováni ze všech možných společenských kruhů, a nakonec obdrželi také sultánovu podporu. Posílení a motivování těmito fakty se rozhodli v roce 1944 navrhnout sultánovi a rezidentnímu ministrovi dvě petice, kterými se dožadovali vyhlášení nezávislosti a konstitucionální vládnutí sultána.¹³³ Nezávislost byla odůvodněna především tím, že Maroko od roku 1942 bojovalo na straně Spojenců.¹³⁴

Mezi další důvody patřilo především nenaplnění podmínek režimu protektorátu ze strany Francouzů, francouzských snah narušit jednotu marockého lidu. V peticích se odvolávali také na Atlantskou dohodu, která jim měla zaručit suverenitu, osvobození od francouzské nadvlády. Zdálo se jim také, že protektorátní režim je nutný pouze v případě, kdy země není schopná sama řešit své záležitosti

---

¹³¹ HARRIETT, M.: *The Development of Nationalism in French Morocco*, s. 429.

¹³² Tamtéž, s. 429.

¹³³ Tamtéž, s. 429.

¹³⁴ KLÍMA, J., *Dějiny Afriky: vývoj kontinentu, regionů a států*, s. 286.

a měl by být dočasného charakteru. Dle nacionalistů zkrátka nadešel čas, kdy se mohli vydat svou vlastní cestou. Sultán byl však ve věci petic bezmocný.¹³⁵

Pro Maročany se však blížily lepší časy ve formě naděje v novém sultánovi. Francouzi si namísto zákonného dědice sultanátu, kterým byl sultánův bratr, zvolili sultánova syna, který se jim měl zdát vhodný k manipulaci a dalšímu ovládnutí Maroka. Francouzi se však v této volbě velmi zmýlili. Nový sultán se jevil jako jasný podporovatel marockého impéria. Posílen osamostatňovacími tendencemi v jiných zemích, politickými stranami Maroka a také jako vůdce národa, který se setkával s utrpením svých obyvatel, se rozhodl v několika projevech podpořit myšlenku větší nezávislosti vůči Francouzům. Francouzi a jejich role zůstali v sultánových projevech téměř zapomenuti.¹³⁶ Sultán dal těmito projevy jasně najevo, že měl zájem o mnohem větší volnost od Francouzů, jako i nový status Maroka garantovaný novou smlouvou s Francií. Právě tyto projevy podpořily politickou stranu Istiklál v jejich snažení stavět se na odpor francouzské moci.¹³⁷

Francouzi v návaznosti na tyto a mnohé další události v roce 1950 nabídli pouze možnost rozšíření pravomocí místních samospráv, což bylo z pohledu Maročanů silně nedostačující řešení. V zemi tedy pokračoval odpor. Sultán se znovu dožadoval nezávislosti a znovu se také setkal s francouzským odmítnutím. V tomto důsledku došlo v Casablance dokonce k zabití 250 lidí pořádkovými jednotkami.

Sultán byl nakonec v roce 1953 donucen Francouzi k abdikaci a deportaci na Korisku, a poté Madagaskar. Sultánova popularita díky tomuto francouzskému kroku strmě stoupala. Partyzáni od roku 1953 znovu útočili na koloniální správu a její objekty z rífského pohoří a Atlasu. V protipólu tohoto snažení stáli někteří konzervativní usedlíci organizující ve městech pogromy a jiné násilné zásahy vůči stoupencům nezávislosti. Ohrožení byli jak Maročané, tak i Francouzi.¹³⁸

V roce 1955 se na území Francie jednalo o dalším osudu Maroka. Dne 10. listopadu 1955 se sultán Muhammad V. vrátil na trůn a následující měsíc vytvořil svou vlastní vládu. Dne 2. března 1956 sultán obdržel evropský královský titul a Maroko bylo vyhlášeno za nezávislou zemi. Maročané po jednání

---

¹³⁵ HARRIETT, M.: *The Development of Nationalism in French Morocco*, s. 429 – 430.

¹³⁶ Tamtéž, s. 430.

¹³⁷ Tamtéž, s. 430.

¹³⁸ KLÍMA, J., *Dějiny Afriky: vývoj kontinentu, regionů a států*, s. 286.

se Španělskem následně obdrželi taktéž bývalé Španělské Maroko včetně mezinárodního Tangeru.¹³⁹

6.3 Srovnání rozpadu protektorátů

Pokud se podíváme na tento stručný ohled za rozpadem protektorátů, zjistíme, že v mnoha věcech měly velice podobné základy odboje, které donutily Francouze k ústupu z protektorátních území. Přesto se však v některých skutečnostech lišily.

Francouzské Tunisko bylo založeno v roce 1881 a do první světové války tak měli Francouzi mnoho času pro utužení své moci. U Francouzského Maroka se však dva roky na ovládnutí území mohly zdát jako krátká doba. Francouzi měli taktéž k Maročanům a sultánovi, který pocházel z úctyhodné dynastie, mnohem větší úctu. Je nepochybné, že Maroko, které se zdálo Francouzům fascinující, se oproti Tunisku těšilo mnohem většímu zájmu metropolitního obyvatelstva.¹⁴⁰

U obou protektorátů může být taktéž vcelku jasné, že v osamostatňovacích tendencích sehrály nesmírně důležitou roli nacionalistické strany. Na straně Tuniska Mladotunisané, Destúr a později především Neo Destúr, na straně Maroka především strana Istiklál a v počátcích protektorátu tajná bratrstva.

U Francouzského Tuniska je velice těžké definovat čas počátku osamostatňovacích tendencí, neboť bylo spjato s rozšířením saláfistického učení a hnutím Mladotunisanů, kteří se angažovali již v roce 1883. Naproti tomu u Maroka můžeme vidět poměrně jasně vyvíjecí se situaci, kdy by se dal za počátek většího odporu a nespokojenosti považovat rok 1925, kdy ze země odešel ministr rezident Lyautey. Bylo by nejspíše krátkozraké považovat odchod ministra rezidenta za počátek zlé krve mezi Maročany a Francouzy. Dá se tedy říci, že odchod Lyauteyho byl jakousi gradací dlouhodobější nespokojenosti, která se s ohledem na respekt k Lyauteho pojetí kolonizace toliko neprojevila.

U obou protektorátů taktéž sehrál roli vzdělávací systém, a především pak mladí intelektuálové. V Maroku ovšem působily taktéž tajné spolky, které svým

---

¹³⁹ KLÍMA, J., *Dějiny Afriky: vývoj kontinentu, regionů a států*, s. 286 – 287.

¹⁴⁰ CORRIUO, M.: *La fin du protectorat français en Tunisie et au Maroc*. [online]. [cit. 08-03-2022]. Dostupné z: <https://fresques.ina.fr/independances/parcours/0011/la-fin-du-protectorat-francais-en-tunisie-et-au-maroc.html>.

učením také značně změnilo chod společnosti. V obou zemích samozřejmě došlo v průběhu let k volání o větší pravomoci, snaze o změnu protektorátního systému, která ovšem nebyla vyslyšena. Francouzi podcenili v nacionalistickém tažení jak Tunisany, tak i Maročany. Na území obou států Francouzi nakonec krvavě potlačovali různé stávky a někdy se uchýlili taktéž k různým atentátům a hrůzám nahánějícím prostředkům, které měli v revoltujících zemích sjednat pořádek.

Oba protektoráty taktéž měly své formální vládcy. V Tunisku úřadoval bej a v Maroku sultán. Pokud bychom se podívali na poslední roky existence obou protektorátů, zjistíme, že v Maroku se na osamostatňování území velkou měrou podílel také navzdory francouzskému dosazení sultán, který se svými projevy povzbudil také odpor nacionalistických stran. Naproti tomu tuniský bej se zdál mnohem méně užitečný a v paměti Tunisánů mu tak zůstala mnohem menší obdivná vzpomínka.

7 ZÁVĚR

Samotný režim protektorátu bývá v některých případech spojován s krásnými myšlenkami ochrany slabšího státu, ekonomickou obnovou chudší země, vytvořením nových a lepších podmínek, ať již v oblasti vzdělávání nebo snad pracovních možnostech či tvorbě nové infrastruktury. Každému bedlivému čtenáři je však jasné, že režim protektorátu neoplýval pouze výhodami, kterými by se nejspíše honosily chránící země, ale také četnými útrapami, které postupně dolehly na podrobené obyvatelstvo. V případě francouzských protektorátů se však dá skutečně říci, že se myšlenka na povznesení národů v hlavách kolonizátorů nejspíše objevovala a na obyvatelstvo se bral i určitý, nikoli pouze vykalkulovaný, ohled. „Cambonovo Tunisko“ a především pak „Lyauteyho Maroko“ mělo pro vládnoucí ministry rezidenty určitě své kouzlo, a tak se k takovýmto myšlenkám nepochybně uchýlovali. Realita ovšem i přes tuto skutečnost byla v některých případech poněkud odlišná.

Má hypotéza, že výkon francouzské moci byl vystavěn na podobném modelu a mezi jednotlivými protektoráty nebylo velkých rozdílů, byla naplněna jen částečně.

Ze samotného porovnání vývojové linky obou Francouzi podrobených států se lze dobrat k závěru, že jak Francouzské Tunisko, tak i Francouzské Maroko mají mnoho společné i odlišné historie jak před příchodem, tak i po příchodu okupujících Francouzů.

V případě Maroka se ostatní evropské mocnosti po okupaci Tuniska s extrémní pozorností snažily Francouzům různými smlouvami ovládnutí země zabránit. Francouzi přesto tvrdošíjně chtěli dokončit protektorátní misi v ovládnutí severní Afriky, a právě proto se nakonec o Maroko museli dělit se Španělskem, které taktéž vybudovalo na marockém území protektorát, tentokrát nazývaný Španělské Maroko.

U obou zemí Francouzi, vedle jiných národů, působili dlouhodobě a v podstatě se pouze čekalo na vhodnou záminku k jejich obsazení. U Tuniska byly záminkou k obsazení útoky kmenů na hranicích, u Maroka zase šlo o ochranu sultána, který byl v ohrožení. V případě Tuniska se tedy jednalo o francouzský zásah vůči drobné rozmlísce, která nebyla nijak neobvyklá, na straně Maroka

osud obyvatelstva zase zpečetily místní konflikty, které dohnaly sultána k obrácení se na Francouze.

Obě země vybudovaly silné administrativní zázemí na podobném modelu, zkoušely v průběhu let různé techniky, snažily se využívat také síly původního obyvatelstva. Jak v Tunisku, tak i Maroku bylo při výkonu moci užito vládních loutek. V případě Francouzského Maroka se však minimálně vláda prvního ministra rezidenta více skrývala a vystavovala na odiv sultána. V obou zemích došlo k významné reformě soudního systému, který však sloužil především Francouzům a jejich zájmům. Oba protektoráty se taktéž snažily využít metodu nepřímé vlády, kdy jen dohlíželi nad výkonem moci původního obyvatelstva. Přes všechny tyto spojitosti však Francouzi v Maroku nikdy nedosáhli úrovně kolonizace jako v Tunisku. Důvodem mohly být Lyauteyho postoje, který si nepřál přílišné vykořisťování Maročanů a migraci Francouzů, kteří by nebyli na život v protektorátu náležitě připraveni. Na rozdíl od Tuniska byla také většina půdy také vlastněna kmeny, státem či jedinci, což znamenalo, že Francouzi také neměli možnost zabrat si tolik volné půdy.

Marocký protektorát se oproti tomu Tuniskému mohl taktéž těšit kratší době trvání a poněkud složitějšímu průběhu kolonizace. V prvních letech bylo Maroko, nebýt Lyauteyho perfektního výkonu na pozici rezidentního ministra, možná Francouzi opuštěno, neboť hned 2 roky po jeho založení vypukl jeden z největších historických konfliktů, první světová válka, a Francouzi tak měli dost domácích záležitostí, které měly zkrátka přednost. Nestalo se tak, a proto Francouzi na území Maroka operovali celých 44 let až do rozpadu protektorátu. Francouzské Tunisko a Francouzské Maroko byly sice protektoráty, kde docházelo nepochybně k přerozdělování majetku, užívání vojenských sil podrobených národů, represi původního obyvatelstva, nesmíme ovšem zapomenout na vybudování mnohem modernějších zemí, které by bez evropského zásahu vypadaly v dnešní době zcela jinak. Infrastruktura, rozvinutá ekonomika, lepší zdravotnictví, organizace země, výstavba nových architektonických památek, westernizace, či snad jen pouhé administrativní členění. To vše v průběhu let přinesli Francouzi a spolu s nimi i jiné evropské národy do těchto dvou muslimských, ve svých kořenech konzervativních zemí.

V počátcích protektorátů sice docházelo k drobným krvavým povstáním a Francouzům trvalo několik let, než dokázali vybudovat dostatečně silný vládnoucí systém, který by jim umožnil podmanit si celou zem. Nejvíce zmaru však přicházelo až v dobách, kdy se rozmohla silně podceněná nacionalistická hnutí a jinak vcelku rozvášní Francouzi tak začali ztrácet půdu pod nohama.

Jak Tunisko, tak i Maroko zažilo represí nacionalistických politiků, teroristické útoky či opakované potlačení krvavých povstání. Nacionalistický duch však u obou podrobených národů zůstal. Pokud by se Francouzi v minulosti snad zvládli uskromnit v některých požadavcích na podrobené národy a došli by tak ke kompromisu ve věci některých požadavků, možná by byla historie protektorátních zemí delší.

Pro zdůvodnění menší úspěšnosti kolonizace Maroka by se dalo hledat mnoho příčin a je těžké definovat jednoznačně ty nejdůležitější. Mnoho lidí by nejspíše začalo ovládnutím území těsně před vypuknutím první světové války, dosazením jiných ministrů rezidentů, nacionalistickými tendencemi, které byly v Maroku ovlivněny i jinými zeměmi, sdílením země se Španěly či celkově mírně odlišným spravováním ze strany Francouzů. V některých těchto bodech by měl čtenář nepochybně pravdu.

Závěrem však nezbyvá než odpovědět na otázky zmíněné v úvodu práce a objasnit tak celkový postoj k problematice. Bohatší historie Maroka a větší náboženská úcta k sultánovi, znatelnější působení náboženství, hůře získatelná půda a také urputnější souboj mocností o ovládnutí území, to vše dohromady nejspíše k výše zmíněnému ovlivnilo fakt, že Francouzi na území Maroka, i přes rozsáhlejší zkušenosti se spravováním protektorátů, nikdy nedosáhli tak velkých kolonizačních zisků jako v Tunisku.

Dá se tedy paradoxně říci, že pokud by se čtenář zamyslel nad největším rozdílem mezi Francouzským Tuniskem a Francouzským Marokem, mohl by nejspíše také dojít k závěru, že teoreticky byla hlavní diference dána také samotnými poměry, které byly na podrobených územích ještě před ovládnutím Francouzi.

Když bychom se ještě naposledy ohlédli za poměrně krátkou historií Protektorátu Čechy a Morava, zjistili bychom, že oproti marockému a tuniskému sloužil náš protektorát skutečně spíše jako zdroj zásob než jako chráněný subjekt, který by aspoň částečně těžil z rozvoje zařízeného chránícím státem.

Po studiu problematiky nezbyvá než dodat, že i přes značnou podobnost v systematické výnosu a Bardské smlouvy zůstává Protektorát Čechy a Morava zcela odlišným typem režimu, který na rozdíl od protektorátů spravovaných Francouzi byl zcela represivní již ve svých základech a obíral Čechy o práva více než cizí mocnosti obyvatelstvo afrických kolonií.

RESUMÉ

Although the period of French protectorates, commonly known as French Tunisia and French Morocco is usually not a discussed topic in Czech legal society, its importance, surprisingly, surpasses many aspects neighbouring countries' history. The main task of this thesis is to compare the two French states and therefore process information from expansive material constituted mainly of foreign publications. The French protectorate of Tunisia with its Bardo treaty and La Marsa convention established a model which was used in the French protectorate of Morocco and evidently even in the Protectorate of Bohemia and Moravia.

This thesis deals with many questions concerning historical and legal aspect of the establishment of these protectorates and foremost compare french policy towards the native people, who were often exploited and used as a tool of colonial policy. The entire thesis therefore contains information of concerning the protectorate's establishment and focuses on founding treaties and their acceptance in France.

It is evident that every protectorate in history needed new governmental system and reforms. Consequently, even this thesis contains chapters, which are focused on reforms and administrative rule. In spite of several decades long French rule over these protectorates, this thesis contains only basic facts which are necessary for the understanding of implementation of French institutions in Tunisia and Morocco. Attention is paid mainly to founding figures of the protectorates and their main tasks during early years of occupation.

There is also a short chapter, which compares French protectorates and the Protectorate of Bohemia and Moravia, especially their founding treaties, governmental institutions and occupational behaviour.

Great attention is given to national movements in both countries as their power lead to gradual decolonization of both protectorates.

SEZNAM ZDROJŮ

a) Monografie, učebnice

1) české

BALÍK, S. a BALÍK, S.: *Právní dějiny mimoevropských zemí: (stručný nástin)*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. Právnické učebnice. ISBN 978-80-7380-282-0, 246 s.

HOBZA, A.: *Úvod do mezinárodního práva mírového, část 1*. Praha (vlastním nákladem). 1933, 262 s.

HRBEK, I. a kol.: *Dějiny Afriky, díl II*. Praha. 1966, 641 s.

KLÍMA, J.: *Dějiny Afriky: vývoj kontinentu, regionů a států*. Praha: Lidové noviny, 2012. ISBN 978-80-7422-189-7, 688 s.

SCHELLE, K. a kol.: *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. ISBN 978-80-7380-575-3, 696 s.

2) zahraniční

CYBICHOWSKI, Z.: *Prawo międzynarodowe publiczne i prywatne*. Varšava. 1932. Identifikátor knihy: oai:www.bibliotekacyfrowa.pl:78751, 2652 s.

HANAFI, L.: *The Legal System of Morocco*. Konrad Adenauer Stiftung. 2020. ISBN: 978-3-95721-673-1, 15 s.

HASNA, de B.: *Structure administrative et institutions du Protectorat français en Tunisie*. Paříž, Publications du Comité de l'Afrique française. 1939, 165 s.

LEROY-BEAULIEU, P.: *L'Algérie et la Tunisie Broché*. Paris: Librairie Guillaumin ET C. 1887, 472 s.

MILLER, G. S.: *A History of Modern Morocco*. Cambridge: Cambridge University Press. Publikováno online v únoru 2013. [cit. 29-01-2022]. ISBN: 9781139045834, 294 s. Dostupné z: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139045834>.

PERKINS, K.: *A History of Modern Tunisia (2nd ed.)*. Cambridge: Cambridge University Press. Publikováno online v červnu 2014. ISBN: 9781139162227, 330 s. Dostupné z: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139162227>.

b) Zahraniční časopisy a články

AMERICAN SOCIETY OF INTERNATIONAL LAW: Protectorate Treaty Between France and Morocco. In: *The American Journal of International Law*, vol. 6, no. 3. Publikováno online dne 4. května 2017. [cit. 30-01-2022], s. 207 – 209. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/2212598>.

BALSLEY, D., J.: The recruitment and role of the civil controllers during the early years of the french protectorate in Tunisia. In: *Proceedings of the Meeting of the French Colonial Historical Society*, vol. 5. Michigan State University Press. 1980. [online]. [cit. 31-01-2022], s. 88 – 97. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/42953172>.

BARBOUR, N., BROWN, C., L. a MILLER, G. S.: World War II and independence. In: *Maroco*. Britannica. Publikováno online dne 9. března 2022. [cit. 15-3-2022]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/Morocco/Decline-of-traditional-government-1830-1912#ref487945>.

CLINE, B., W.: Nationalism in Morocco. In: *Middle East Journal*, vol. 1, no. 1. Middle East Institute. 1947. [online]. [cit. 17-02-2022], s. 18 – 28. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/4321825>.

CORRIUO, M.: *La fin du protectorat français en Tunisie et au Maroc*. [online]. [cit. 08-03-2022]. Dostupné z: <https://fresques.ina.fr/independances/parcours/0011/la-fin-du-protectorat-francais-en-tunisie-et-au-maroc.html>.

CRIST, R., E.: Land Tenure in Tunisia. In: *The Scientific Monthly*, vol. 52, no. 5. American Association for the Advancement of Science. 1941. [online]. [cit. 14-02-2022], s. 403 – 415. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/17299>.

DAMIS, J.: Developments in Morocco under the French Protectorate, 1925 – 1943. In: *Middle East Journal*, vol. 24, no. 1. Middle East Institute. 1970. [online]. [cit. 05-03-2022], s. 74 – 86. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/4324554>

ELWITT, S. H.: French Imperialism and Social Policy: The Case of Tunisia. In: *Science & Society*, vol. 31, no. 2, Guilford Press. 1967. [online]. [cit. 05-03-2022], s. 129 – 148. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/40401272>.

ETHEREDGE, L.: *Husaynid dynasty. Tunisian history*. Britannica. [online]. [cit. 15-03-2022]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Husaynid-dynasty>.

HARRIETT, M.: The Development of Nationalism in French Morocco. In: *Phylon (1940 – 1956)*, vol. 16, no. 4. Clark Atlanta University. 1955. [online]. [cit. 08-03-2022], s. 427 – 434, Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/272660>.

HOUSSE, El L.: The History and Evolution of Independence Movements in Tunisia. In: *Oriente Moderno*, vol. 97, no. 1. Istituto per l'Oriente C. A. Nallino. 2017. [online]. [cit. 08-03-2022], s. 67 – 88. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/48572291>.

La Lanterne, publikován dne 16. května 1881, [cit. 30-01-2022], 4 s. Dostupné z: <https://www.retronews.fr/journal/la-lanterne-1877-1928/16-mai-1881/62/1697963/1>.

La Tribune de l'Aube, publikován dne 9. listopadu 1912. [cit. 30-01-2022], 4 s. Dostupné z: <https://www.retronews.fr/journal/la-tribune-de-l-aube/29-novembre-1912/1217/3036045/1?from=%2Fsearch%23allTerms%3Dprotectorat%2520maroc%26sort%3Dscore%26publishedStart%3D1912-11-29%26publishedEnd%3D1912-11-30%26publishedBounds%3Dfrom%26indexedBounds%3Dfrom%26page%3D1%26searchIn%3Dall%26total%3D28&index=4>.

Le Matin, publikován dne 31. března 1912. [cit. 30-01-2022], 8 s. Dostupné z: <https://www.retronews.fr/journal/le-matin/31-mars-1912/66/196761/1?from=%2Fsearch%23allTerms%3Dprotectorat%2520maroc%26sort%3Dscore%26publishedStart%3D1912-03-29%26publishedEnd%3D1912-03-31%26publishedBounds%3Dfrom%26indexedBounds%3Dfrom%26page%3D1%26searchIn%3Dall%26total%3D88&index=5>.

Le Petit Provençal, publikován dne 25. září 1911. [cit. 02-02-2022], 4 s. Dostupné z: <https://www.retronews.fr/journal/le-petit-provençal/25-septembre-1911/677/3161063/1?from=%2Fsearch%23sort%3Dscore%26publishedStart%3D1911-09-01%26publishedEnd%3D1911-09-30%26publishedBounds%3Dfrom%26indexedBounds%3Dfrom%26tfPublicationsOr%25B0%25D%3DLe%2520Petit%2520Proven%25C3%25A7al%26page%3D2%26searchIn%3Darticle%26total%3D30&index=24>.

Le Temps, publikováno dne 17. března 1939. [cit. 17-02-2022], 8 s. Dostupné z: <https://www.retronews.fr/journal/le-journal/17-mar-1939/129/250279/1>.

Le Volume, publikován dne 16. prosince 1911. [cit. 30-01-2022], 16 s. Dostupné z: <https://www.retronews.fr/journal/le-volume/16-decembre-1911/4490/5565590/5>.

L'Économiste français, publikován dne 7 května 1881. [cit. 31-01-2022], 32 s. Dostupné z: <https://www.retronews.fr/journal/l-economiste-francais/7-mai-1881/2297/4777574/3>.

L'Économiste français, publikován dne 24. září 1881. [cit. 31-01-2022], 32 s. Dostupné z: <https://www.retronews.fr/journal/l-economiste-francais/24-septembre-1881/2297/4777830/1>.

Les Cahiers des droits de, publikováno dne 15. července 1939. [cit. 17-02-2022], 32 s. Dostupné z: <https://www.retronews.fr/journal/les-cahiers-des-droits-de-l-homme/15-juillet-1939/713/1962771/1>.

LEVY, H., L.: TUNISIA. In: *The American Jewish Year Book*, vol. 55. American Jewish Committee. 1954. [online]. [cit. 19-03-2022], s. 309 – 319. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/23603636>.

MCKAY, D., V.: The French in Tunisia. In: *Geographical Review*, vol. 35, no. 3. American Geographical Society. Wiley. 1945. [online]. [cit. 17-12-2021], s. 368 – 390. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/211326>.

PIRONET, O.: *Maroc chronologie historique*. 2006. [online]. [cit. 30-01-2022]. Dostupné z: <https://www.monde-diplomatique.fr/mav/86/PIRONET/14101>.

RIVLIN, B.: The Tunisian Nationalist Movement: Four Decades of Evolution. In: *Middle East Journal*, vol. 6, no. 2. Middle East Institute. 1952. [online]. [cit. 20-03-2022], s. 167 – 193. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/4322381>.

SAIDI, H.: Le protectorat et le droit. La Régence de Tunis entre la Charte de 1861 et le système colonial français. In: *Algérie 1962*. Insaniyat. Publikováno online dne 31. prosince 2014. ISSN: 1111-2050 [cit. 17-12-2021], s. 239 – 257. Dostupné z: <http://journals.openedition.org/insaniyat/14878>.

SCHAM, A., M.: *A study of Lyautey's administration of Morocco, in relation to indigenous and islamic institutions. Durham's doctoral theses*. Durham University. Durham. 1967. [online]. [cit. 01-03-2022], 636 s. Dostupné z: <http://theses.dur.ac.uk/7977/>.

WALTER, B., C.: Nationalism in Morocco. In: *Middle East Journal*, vol. 1, no. 1. Middle East Institute. 1947. [online]. [cit. 17-02-2022], s. 18 – 28. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/4321825>.

c) Další zdroje

BALÍK, S.: *Bardská smlouva a okolnosti vzniku francouzského protektorátu v Tunisku*. Přednáška. Olomouc. 2010, 15 s.

d) Prameny

Bardská smlouva z roku 1881

Smlouva z Fezu z roku 1912

Úplné znění Výnosu vůdce a říšského kancléře o protektorátu Čechy a Morava ze dne 16. března 1939, které je online dostupné z: <https://www.holocaust.cz/dejiny/soa/zide-v-ceskych-zemich-a-konecne-reseni-zidovske-otazky/protizidovska-politika-po-zrizeni-protektoratu-cechy-a-morava/protektorat-cechy-a-morava/vynos-vudce-a-risskeho-kanclere-o-protektoratu-cechy-a-morava-ze-dne-16-brezna-1939/>.